

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**YEREL COĞRAFİ ŞARTLARIN GELENEKSEL
MİDYAT EVLERİNE ETKİSİ, MARDİN/ TÜRKİYE**

Yüksek Lisans

İdris KAPLAN

Danışman
Prof. Dr. Ali Uzun

Samsun, 2019

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

**YEREL COĞRAFI ŞARTLARIN GELENEKSEL
MİDYAT EVLERİNE ETKİSİ, MARDİN/ TÜRKİYE**

Yüksek Lisans

İdris KAPLAN

Danışman

Prof. Dr. Ali Uzun

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

06/02/2019

İdris KAPLAN

TEZ KABUL VE ONAY

İdris KAPLAN tarafından hazırlanan “*Yerel Coğrafi Şartların Geleneksel Midyat Evlerine Etkisi, Mardin/ Türkiye*” başlıklı bu çalışma 11/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Ali UZUN

Üye: Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Eren ŞENOL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

___/___/___

Enstitü Müdürü (*İmza ve Mühür*)

ÖZET

YEREL COĞRAFI ŞARTLARIN GELENEKSEL MİDYAT EVLERİNE ETKİSİ, MARDİN/ TÜRKİYE

İdris KAPLAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Ocak/2019

Danışman: Prof. Dr. Ali UZUN

Bu çalışmada yerel coğrafi şartların geleneksel Midyat evlerine etkisi incelenmiştir. Midyat, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde yer alan Mardin ilinin bir ilçesidir. Çalışma sahası, "Doğu Midyat" ve "Eski Midyat" olarak da bilinen ve sit alanı ilan edilmiş olan Midyat ilçe merkezinin Işıklar ile Akkaya mahallelerinden oluşmaktadır. Çalışma literatür incelemeleri, arazi gözlem ve ölçümleri ile ofis çalışmalarına dayalı olarak hazırlanmıştır. Toplanan veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri teknolojilerinden yararlanılarak görsellere dönüştürülmüş ve yorumlanmıştır.

Geleneksel Midyat evleri yörede geniş yayılış gösteren kireçtaşlarından yapılmıştır. Evlerin mimari tasarımında ana kaya, topoğrafya, iklim ve hidroğrafya gibi doğal ortam şartları yanında, konut sahibinin ekonomik durumu, eğitim durumu, aile büyüklüğü, dinsel ve etnik farklılıklar da dikkate alınmıştır. Bu çalışmada ayrıca eski evler (1950 öncesi) ile yeni evler (2000 sonrası) arasındaki farklar araştırılmış, yeni evlerin iç mekân tasarımlarında tuvalet ve banyo gibi bölümlerin eklendiği görülmüştür. Çalışmada dikkati çeken bir diğer husus ise, sahibi değişen evlerin bazı bölümlerinin artık kullanılmıyor olmasıdır.

Geleneksel Midyat evleri yerel coğrafi şartların kontrolünde şekillenmiş önemli maddi kültür varlıklarından biridir. İletişim ve kültürel etkileşimin arttığı günümüzde bu evlerden turizm yoluyla sürdürülebilir şekilde yararlanma korunmalarına da katkı yapacaktır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel ev, Midyat, Mardin, Coğrafya, Doğal ortam, Kültürel ortam.

ABSTRACT

THE EFFECT OF LOCAL GEOGRAPHIC CONDITIONS ON TRADITIONAL MIDYAT HOUSES, MARDIN/TURKEY

İdris KAPLAN

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Geography, Master of Arts, January/2019

Supervisor: Prof. Dr. Ali UZUN

The effect of local geographic conditions on traditional Midyat houses is investigated in this study. Midyat is in Mardin province and it is situated in the Tigris Part of the Southeastern Anatolia Region. The study area is Isıklar and Akcakaya neighbourhoods where are in the center of district and named as Eastern Midyat and Old Midyat. The area is also announced as archeological site. The study is mainly based on literature review, office work and observation and measurement of the area. The obtained data are converted into images and interpreted as using Geographic Information Systems.

Traditional Midyat house are made by limestones finding widely on the area. Natural environmental conditions such as parent rock, topography, climate, hydrography as well as economic situation, educational background, family size, religious and ethnic differences are considered on architectural designs of the houses. In the study, differences between old houses (before 1950) and new houses (after 2000) are investigated and toilet and bathroom sections are added into interior design. Another catching factor in the study is that some parts of the house are not used anymore because of changing its holder.

Traditional Midyat houses are ones of the important physical cultural assets formed under the control of local geographic conditions. When the communication and cultural interaction increase nowadays, using these houses sustainably in tourism contributes their protection.

Key Words: Traditional House, Midyat, Mardin, Geography, Natural Environment, Cultural Environment.

ÖN SÖZ

“*Yerel Coğrafi Şartların Geleneksel Midyat Evlerine Etkisi*”, başlıklı bu çalışma yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Literatür çalışmaları sırasında geleneksel Midyat evlerinin ağırlıklı olarak mimarlar tarafından çalışıldığı, ancak insan-mekân etkileşimini öne alan ayrıntılı bir coğrafya araştırmasına rastlanmadığı dikkat çekmiştir. Bu çalışmada yerel coğrafi özelliklerin geleneksel Midyat evlerine etkisi coğrafi bir bakışla incelenmiştir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Tezin “Giriş” kısmında çalışmanın konusu, amacı, önemi, yeri ve sınırları ile literatür değerlendirilmesi yapılmıştır. Birinci bölüm “Yöntemler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde çalışmada kullanılan malzemeler, yöntemler ve teknikler açıklanmıştır. İkinci bölüm “Bulgular” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde çalışmada ulaşılan tüm bulgulara yer verilmiştir. “Sonuç ve Öneriler” kısmında ise, çalışmada ulaşılan en çarpıcı sonuçlara, bunların literatürdeki önemine ve önerilere yer verilmiştir. Tezin hazırlanmasındaki rehberliğinden dolayı danışman hocam, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Coğrafya Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Uzun’a öncelikle teşekkür ederim. Ayrıca, haritaların hazırlanmasındaki yardımlarından dolayı Fırat Üniversitesi, Coğrafya Bölümü doktora öğrencisi Mutlu Seven’e, arazi çalışmalarındaki yol arkadaşlıklarından dolayı İsmail İş’e ve Mehmet İhsan Güneş’e, evlerin planlarının çiziminde yardımcı olan kardeşim mimar Selma Kaplan’a, meteorolojik verilerin temininde yardımcı olan Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümünde araştırma görevlisi Serkan Gürgöze’ye, İngilizce özetin çevirisi için Feyzullah Aslan’a, planların çizimi için bizi kabul eden değerli ev sahiplerine ve hayatım boyunca maddi ve manevi destekleri için aileme şükranlarımı sunarım.

İdris KAPLAN

Samsun, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
TABLO LİSTESİ.....	x

GİRİŞ

1. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları.....	2
2. Önceki Çalışmalar.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM YÖNTEMLER

1.1. Ofis Çalışması.....	6
1.2. Saha Çalışması.....	6

İKİNCİ BÖLÜM BULGULAR

2.1. Araştırma Sahasının Doğal Çevre Özellikleri.....	8
2.1.1. Jeolojik Özellikler.....	8
2.1.2. Jeomorfolojik Özellikler.....	8
2.1.3. İklim Özellikleri.....	10
2.1.4. Toprak Özellikleri.....	11
2.1.5. Hidrografya Özellikleri.....	12
2.1.6. Doğal Bitki Örtüsü.....	13
2.1.7. Doğal Hayvan Varlığı.....	14
2.2. Araştırma Sahasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	14
2.2.1. Nüfus ve Yerleşme.....	14
2.2.2. Ekonomik Faaliyetler.....	17
2.3. Geleneksel Midyat Evleri.....	19
2.3.1. Geleneksel Midyat Evlerinin Mimari Özellikleri.....	20

2.3.1.1. Bodrum katı ve kaya içi bölümleri.....	20
2.3.1.2. Giriş katı ve bölümleri	23
2.3.1.3. Üst katlar ve bölümleri.....	23
2.3.2. Midyat Evlerinin Yakın Çevre Özellikleri.....	24
2.3.2.1. Mahalle	24
2.3.2.2. Avlu.....	24
2.3.2.3. Dam.....	26
2.3.2.4. Sokak.....	28
2.4. Doğal Çevre Şartlarının Midyat Evlerine Etkisi	31
2.4.1. Topoğrafik Yapının Yerleşme ve Meskenlere Etkisi.....	41
2.4.2. İklimin Yerleşme ve Meskenlere Etkisi.....	43
2.5. Beşeri ve Ekonomik Çevre Şartlarının Midyat Evlerine Etkisi	48
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	66
KAYNAKÇA	70
ÖZGEÇMİŞ.....	74

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma sahasının lokasyon haritası.	3
Şekil 2: Çalışma sahasında ana kayayı oluşturan Eosen kalkerleri oluşturmaktadır. ..	8
Şekil 3: Çalışma sahası ve yakın çevresinin yükselti basamakları haritası.....	9
Şekil 4: Çalışma sahası ve yakın çevresinin eğim haritası.....	10
Şekil 5: Midyat'ta yağışın ve sıcaklığın aylara göre dağılımı (1969-1999).	11
Şekil 6: Midyat'ta yağışın mevsimlere göre dağılışı.	11
Şekil 7: Çalışma sahasında kalker üzerinde oluşmuş kahverengi orman toprakları. .	12
Şekil 8: Çalışma sahası ve yakın çevresinin hidrografi haritası.	13
Şekil 9: Sahada yayılış gösteren meşeler.	14
Şekil 10: Turabdin bölgesinin sınırları (Günel, 2005).	16
Şekil 11: Çalışma sahasının doğudan görünümü.	17
Şekil 12: Midyat'ın 1980'li yıllara kadar işlek olan bakırcılar çarşısı.	19
Şekil 13: Yaz sıcaklığından dolayı kışlık yiyeceklerin saklandığı bodrum katı.	22
Şekil 14: Geleneksel Midyat evleri altında ana kayanın oyulmasıyla yapılmış bir hayvan barınağı.	22
Şekil 15: Ahırın duvar tarafı oyularak yapılan hayvan yemi teknesi.	23
Şekil 16: Çalışma sahasında geleneksel avlu.	25
Şekil 17: Doğal çevrenin etkisi şiddetli bir şekilde hissedildiği avluda dolgu yapılarak ağaç dikilmeye çalışılmıştır.....	26
Şekil 18: Geleneksel Midyat evlerin düz damları ve tahtlar.	27
Şekil 19: Etrafı kalker taşlarıyla çevrilmiş geleneksel evlerin damı.....	27
Şekil 20: Çalışma sahasındaki dar sokaklardan görünüm.....	28
Şekil 21: Sokaklar arasındaki geçişi sağlamak için yapılan Abbaralar (Foto Ahmet).	30
Şekil 22: Gölet doldurularak yeni yol yapılmıştır (Foto Bulut).	30
Şekil 23: İki evi birleştirmek için yapılan Abbaralı geçiş(Akçakaya Mahallesi 147. Sk.).	31
Şekil 24: Çalışma sahasının eğim haritası.....	33
Şekil 25: Çalışma sahasındaki eğimlerin oransal dağılımı.	34
Şekil 26: Vadi tabanında yapılmış geleneksel evlerden biri.	35
Şekil 27: Midyat formasyonuna ait kalkerlerden bir görünüm (Midyat sanayi mahallesi).	37
Şekil 28: Çalışma sahasındaki ocaktan çıkarılmış kalker taşı.....	38
Şekil 29: Atölyede işlenmiş kalker taşı.....	39
Şekil 30: Geleneksel Midyat evlerin olduğu sit alanındaki ortalama bakı değerleri.	42
Şekil 31: Çalışma sahasındaki bakının oransal dağılımı.....	43
Şekil 32: Çalışma sahasının en yüksek ve en düşük sıcaklık değerlerin aylara göre dağılım(1969-1999).....	44
Şekil 33: Sıcak ve soğuk havadan korunmak için yapılmış kalın duvarlı bir oda.	45
Şekil 34: Çalışma sahasındaki geleneksel evlerin pencere şekilleri.	46
Şekil 35: Işıklandırma ve hava tahliyesi için bırakılan doğal havalandırma.	47
Şekil 36: Dam suyunun borularla tahliye edilmesi.	47

Şekil 37: Çalışma sahasının ve yakın çevresinin uydu görüntüsü.	49
Şekil 38: Işıklar Mahallesi 217. Sokak no: 33.	51
Şekil 39: Işıklar Mahallesi 217. Sokak no: 33.	51
Şekil 40: Akçakaya Mahallesi Manastır Caddesi No:78.....	52
Şekil 41: Akçakaya Mahallesi Manastır Caddesi No:78, Harabe evin batıdan görünümü.	53
Şekil 42. Nehroz ailesine ait evin şu anki hali Kasr-ı Nehroz butik bir otele dönüştürülmüştür (Kaynak: http://www.airkopter.com/tr/kasri-nehroz-hotel-midyat).	54
Şekil 43: Planı yapılan Kasr-ı Nehroz karşısındaki diğer Nehroz aile bireylerine ait evin avlusu.	54
Şekil 44: Kasr-ı Nehroz karşısındaki diğer Nehroz aile bireylerine ait ev planı.	55
Şekil 45: Planı yapılan Süryani aileye ait evin içerden görünümü.	55
Şekil 46: Akçakaya Mahallesi 115. Sokak no: 8 Süryani bir ailenin evi.	56
Şekil 47: Planı yapılan Süryani ailenin evin güneydoğudan görünümü.	56
Şekil 48: Işıklar mahallesinde günümüzde yapılan geleneksel ev. Hacı Aziz konağı zemin kat planı.	57
Şekil 49: Hacı Aziz konağı birinci kat planı.	58
Şekil 50: Hacı Aziz konağının güneyden görünümü.	58
Şekil 51: Hacı Aziz konağı ikinci kat planı.	59
Şekil 52: Midyat konuk evi planı.	60
Şekil 53: Midyat konuk evi güneyden görünümü Kaynak: http://esraturkdonmez.blogspot.com/2015/11/mardin-midyat-hasankeyf-mayis-2015.html).	61
Şekil 54: Geleneksel evde ihtiyaca göre sonradan yapılan tuvalet ve banyo.....	62
Şekil 55: Geleneksel evlerin ardında yükselen betonarme evler (Kaynak: http://www.airkopter.com/tr/kasri-nehroz-hotel-midyat).	63
Şekil 56: Vadi tabanında geleneksel evin yanında ihtiyaca göre yapılmış eklenti. ...	64
Şekil 57: Boş bırakılmış ve yıkılmak üzere olan geleneksel ev.....	64
Şekil 58: Turizm amaçlı yapılmış yapay mağara.	65
Şekil 59: Konuk evine gelen turistlerden yararlanmak için damda yapılmış bir kafe.	65

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Çalışma sahasında hayvan adeti ve cinsi (2006)	18
Tablo 2: Üst kat ve bodrum katların sıcaklık değerleri.....	21
Tablo 3: Bazı doğal yapı taşlarıyla yapı malzemelerinin fiziksel özellikleri.....	38
Tablo 4: Çalışma sahasında ve yakın çevresindeki atölye ve taş ocakları sayısı.....	40

GİRİŞ

Bu çalışma yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmada yerel coğrafi şartların geleneksel Midyat evlerine etkisi incelenmiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan geleneksel Midyat evleri çoğunlukla “Doğu Midyat” ya da “Eski Midyat” olarak bilinen ve sit alanı ilan edilmiş olan Midyat ilçe merkezinin doğu kesiminde, Işıklar ile Akkaya mahallelerinde yer alır. Ancak bu alanın dışında da geleneksel Midyat evlerine rastlanmaktadır.

Çalışma literatür incelemeleri, arazi gözlem ve ölçümleri ile ofis çalışmalarına dayalı olarak hazırlanmıştır. Toplanan veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojilerinden yararlanılarak görsellere dönüştürülmüş ve coğrafi bakışla yorumlanmıştır.

Bu çalışma, geleneksel Midyat evlerinin tasarımında yerel coğrafi şartların etkili olduğu varsayımına dayandırılmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Geleneksel konutların belirgin bir mimari tasarımı var mıdır, varsa nasıldır?
- Konutların mimari tasarımında yerel coğrafi şartlar dikkate alınmış mıdır?
- Doğal çevre şartları (ana kaya, topoğrafya, iklim, hidroğrafya, bitki örtüsü ve toprak özellikleri) konutların tasarımında etkili olmuş mudur; etkili olmuşsa, bunlardan hangisi daha ön plandadır?
- Beşeri ve ekonomik şartlar (konut sahibinin ekonomik durumu, aile büyüklüğü, eğitim durumu, kültürel ve dinsel farklılıklar vs) konut tasarımında etkili olmuş mudur; etkili olmuşsa bu farklılıklar konutlara nasıl yansımıştır?

Dünyada bilinen ilk toplu yerleşmelerin önemli bir kısmı “Verimli Hilal (Mümbiti Hilal)” kuşağında ortaya çıkmıştır. Bu kuşak Doğu Akdeniz kıyılarından başlayıp Güneydoğu Anadolu’ya ve oradan da Irak ovalarına (Mezopotamya) doğru uzanan önemli bir tarımsal üretim alanıdır. Çalışma alanının da içinde bulunduğu bu kuşak günümüzden 10 bin yıl öncesine tarihlendirilen birçok antik yerleşmeye ev sahipliği yapmaktadır. Bunlardan Göbeklitepe (Urfa, G.Ö. 12000 yıl) ve Eriha (Filistin, G.Ö. 11000 yıl) gibi bazı yerleşmeler çeşitli sebeplerle yıkılmış olsa da yerlerine yenileri inşa edilmiştir. Midyat kenti de geçmişi tarihin derinliklerine giden, bünyesinde önemli mağara yerleşmeleri barındıran, zamanla kesme taşlardan yapılmış

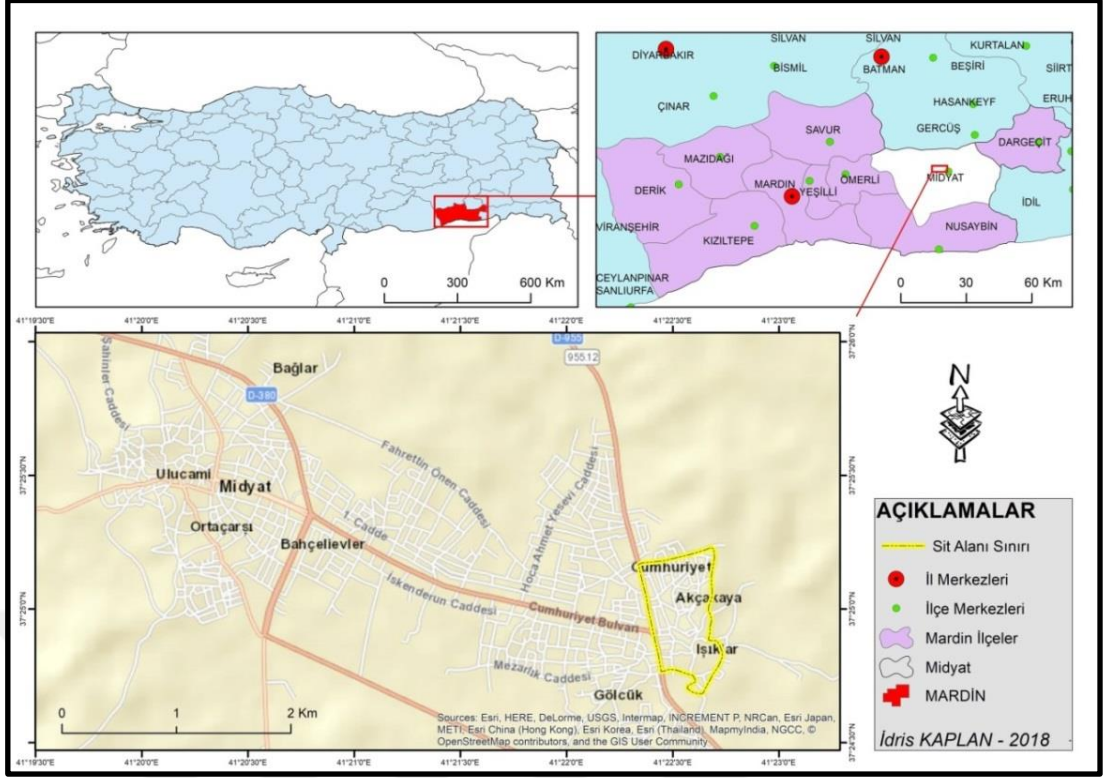
tek ya da çift katlı geleneksel meskenleriyle tanınan bölgenin eski ve önemli yerleşmelerden biridir.

1. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

Araştırma sahası, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde, Mardin'e bağlı Midyat ilçe merkezinin doğu kesiminde yer alır (Şekil 1). Çalışmanın konusunu oluşturan geleneksel Midyat evleri çoğunlukla "Doğu Midyat" ya da "Eski Midyat" olarak bilinen ve sit alanı ilan edilmiş olan Midyat ilçe merkezinin doğu kesiminde, Işıklar ile Akkaya mahalleleri ile sınırlandırılmıştır. Bu iki mahallenin yüz ölçümü yaklaşık 0,4 km²'dir. Toplam 472 ev vardır. 2018 TÜİK verilerine göre toplam iki mahalle nüfusu ise 7719 kişidir.

Midyat ilçesi ise Mardin'in kuzeydoğusunda yer alan ilçenin yüz ölçümü 1054 km²'dir. İlçe 37°12'50"K - 37°32'01"K enlemleri ile 41°04'14"D - 41°42'50"D boylamları arasında yer alır. Midyat şehri Mardin-Midyat Platosu (Eşiği) üzerinde ortalama 950 m yükseklikte kurulan bir kenttir.

Midyat kenti genel olarak doğu-batı yönünde gelişme göstermiştir. İlçenin doğusunda Dargeçit ve İdil, batısında Ömerli, kuzeyinde Gercüş, güneyinde Nusaybin ilçesi yer almaktadır (Şekil 1). Mardin - Cizre ve Batman yolarının kavşağı üzerindedir. Midyat ilçe nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu 2018 verilerine göre 110500 kişidir (TÜİK, 2018).

Şekil 1: Araştırma sahasının lokasyon haritası.

“Mevcut Midyat şehrinin çekirdek kısmı 1930’lu yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. Yoğun ve sıkışık bir görünüm arz eden kent dokusu topoğrafyaya da uygun olarak gelişme göstermiştir” (Dalkılıç ve Aksulu, 2004). Bu çalışmada doğal ve beşeri özelliklerin Midyat Evleri üzerindeki etkisi incelenmektedir. Çalışma bu yönüyle önceki çalışmalardan ayrılmaktadır. Nitekim, literatür çalışmaları sırasında yerel coğrafi şartların geleneksel Midyat’ın evlerine etkisini konu alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2. Önceki Çalışmalar

Literatür çalışmaları sırasında çalışma sahası ve konusuyla ilgili çok sayıda araştırmaya rastlanmıştır (Dalkılıç, 2004, Günel, 2011, Yanmaz, 2001). Bu çalışmalarda Midyat evlerinin yapı malzemeleriyle mimari yapılarının ayrı ayrı ele alındığı dikkati çeker. Araştırma sahasıyla ilgili bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Sevindi ve Daşdemir (2011), “*Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Açısından Midyat Şehri*” adlı çalışmada Midyat’ın tarihsel gelişimi, ekonomik ve kültürel yapısı araştırılmıştır (Sevindi ve Daşdemir 2011).

Kanat (2018), “*Midyat İlçesi’nin Kırsal Yerleşim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı tezinde Midyat kırsal yerleşmelerinin Türkiye’de ve hatta

dünyada bulunan kırsal yerleşme gibi birçok açıdan kendilerine yetemedikleri ve çok fazla göç verdikleri belirtilmiştir. Bu araştırmanın dikkat çeken bir başka özelliği ise Türkiye'nin diğer kırsal yerleşmeleri gibi Midyat kırsal yerleşmelerinin de hızla değişen dünya koşullarına uyum sağlayamamasıdır. Yerleşmelerin yanında ekonomik fonksiyonlarında sınırlı olduğu ve bitkisel üretim ile hayvancılığın insanların geçimini sağlamakta zorlandığıdır. Araştırmada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile diğer bölgeler arasında bulunan gelişmişlik farkının azaltılması, tarımsal yapının iyileştirilmesi, tarımsal üretimin sanayi ile bütünleştirilmesi, işsizliğin azaltılması gibi arayışlara girilmesi önerilmiştir (Kanat, 2018).

Dalkılıç (2004), *“Midyat İlçesindeki Kültürel Zenginliğin Oluşturduğu Geleneksel Mekânsal Dizgenin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması”* Tezin ana konusunu kültürel zenginliğin oluşturduğu, geleneksel konutların korunabilmesi için mimarinin ve sosyal yapının birlikte korunması gerektiği belirtilmiştir. Çalışmada yazar Midyat'taki geleneksel konutların sadece mimari özelliklerinin değil, aynı zamanda bu konutlarda yaşayanların geleneklerinin de değiştiğini, geçmişte büyük çoğunluğu Süryanilere ait olan geleneksel konutların bir kısmının el değiştirdiğini, yine de mülkiyetin çoğunlukla Süryanilerde olduğunu, Süryanilerin genellikle kiliselere yakın yerlerde toplandıklarını belirtmiştir. Çalışmada ayrıca, eski konutların yeni kullanıcıların ihtiyaçlarına ve sosyal-ekonomik yapısına göre yeniden düzenlendiği belirtilmiştir. Buna ek olarak Midyat'taki geleneksel konutların korunabilmesi için mimari ve sosyal yapının birlikte korunması gerektiği vurgulanmıştır (Dalkılıç, 2004).

Karakaş (2011), *“Süryani Kırsal Mimarisi Bir Araştırma: Midyat-Haberli (Basibrin) Köyü Örneği”* başlıklı eserinde yörede tarihi değeri olan eski birçok yapının günümüze ulaşamadığını, ayakta kalanların bir kısmının terkedilmiş, bakımsız, harap ve yok olmak üzere olduğunu belirtmiştir. Eserde köy evlerinin planları çıkarılmış, kullanılan malzeme ve geleneksel yapım teknikleri incelenmiştir. Eserde Mardin ve Midyat ile ilgili sosyal, kültürel ve ekonomik analizler yapılmış. Mardin ve Midyat evlerinin tasarımını etkileyen iklim, topografya, manzara, yapı malzemesi, yapım sistemi gibi fiziksel faktörler ile din, gelenekler, aile ve akrabalık bağları, meslekleri içeren sosyolojik faktörler ele alınarak bunların konutlara yansıdığı ifade edilmiştir. Yazar, Basibrin (Haberli) Köyünden yurtdışına yaşanan göçler nedeniyle evlerin asıl sahipleri tarafından terk edildiğini, yeni kullanıcıların kültürel

bilinçten yoksun ve eğitimsiz olması gibi nedenlerden dolayı konutların hızlı bir bozulma sürecine girdiğini belirtmiştir (Karakaş, 2011).

Günel (2011), “*Midyat Taşı ve Coğrafi Çevre Arasında ilişkiler*” tezinde Midyat taşı olarak bilinen, yapı ve mimaride kullanılan doğal taşın önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Daha çok gezi gözlem ve resmi kurumlara başvurularak yapılmış bir çalışmadır. Midyat taşının mimaride kullanımının yüzyıllara dayandığını, ancak günümüzde yeterince tanınmadığına işaret etmektedir (Günel, 2011).

Bal (2013), “*Midyat Taş Mimarisinde Görülen Motiflerin Selçuklu Motifleriyle Karşılaştırılması ve Midyat Mimarisinin İlköğretim Öğrencilerinin Resimlerine Yansımaları*” adlı tezinde iklim ve sosyo-kültürel yaşam gibi bölgesel etkenlerin yanında, etnik ve dini faktörlerin yapılara olan etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dinlerin ve dillerin mimariye yansımaları konusunda taşlara işlenen yaşanmışlıkların Selçuklu mimari yapılarında da olduğunu ifade etmektedir. Dinsel Yaşamın Mimariye Etkisi başlığı altında ise insanların yaşadıkları inançlara göre mimaride semboller kullandıklarını belirtmiştir (Bal, 2013)

Daşdemir (2009), “*Midyat İlçe Merkezi'nin Coğrafyası*” adlı tezinde sahasının fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri açıklanmıştır. Yazar Midyat'ın farklı etnik köken din mensuplarının uyum içerisinde yaşadığı bir kent olduğunu ve tarihi dokusunun korunması gerektiğini ifade etmiştir (Daşdemir, 2009).

Dalkılıç (2008), “*Geleneksel Konutlarda Kullanıcı-Mekân İlişkisi: Midyat Örneği*” adlı makalesinde eski Midyat evleri çalışılmıştır. Yazar farklı inanç sahiplerine ait yapıların son 30-40 yıl öncesine kadar özgünlüklerini koruduklarını, ancak sahibi değişen evlerde, ihtiyaçların değişmesi nedeniyle özgünlüğün zarar gördüğünü belirtmiştir (Dalkılıç, 2008).

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEMLER

Yerel Coğrafi Şartların Geleneksel Midyat Evlerine Etkisi başlıklı bu tez çalışması literatür incelemeleri, arazi gözlem ve ölçümleri ile ofis çalışmalarına dayalı olarak hazırlanmıştır.

1.1. Ofis Çalışması

Tez konusu seçiminden itibaren öncelikle ayrıntılı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Ardından gerekli okumalar ve literatür değerlendirmesi çalışmalarına geçilmiştir. Bu kapsamda farklı bilim dallarına ait tezler, makaleler, raporlar, dergiler, bültenler taranmış ve süreç çalışma tamamlanana kadar devam etmiştir.

Çalışma sahasının iklim özelliklerini açıklamak için Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden Midyat Meteoroloji İstasyonunun verileri temin edilmiştir. Bu verilerden yararlanarak sahanın yağış ve sıcaklık haritaları üretilmiştir.

Yapılan literatür çalışmasının ardından Harita Genel Komutanlığı'nın hazırlamış olduğu 1/25.000 ölçekli N46b1, N46b2, N46b3, N46b4, N46a1, N46a2, N46a3, N47a1, N47a2, N47a4, N46c1, N47d4, M46d3 nolu topoğrafya haritaları temin edilmiştir. Bu paftalardan ArcGIS 10,3 programı aracılığıyla çalışma sahasına ait yükselti basamakları, eğim, bakı, hidroğrafya ve lokasyon haritaları üretilmiştir.

1.2. Saha Çalışması

Çalışma genel olarak arazi gözlem ve incelemeye dayanmaktadır. Saha çalışması yaklaşık iki yıl devam etmiştir. Çalışma sahasının sınırları, arazi çalışmaları ışığında netleştirilmiştir. Saha çalışmaları yapabilmek için yerel yönetimlerden yasal izinler ile ev sahiplerinden özel izinler alınarak evlerinde çalışmalar yapıldı. İsminin kullanılmamasına izin vermeyen ev sahipleri yerine semboller kullanıldı.

Eski ve yeni evler arasındaki farklar araştırıldı. Bu amaçla eski evler (1950 öncesi) ve yeni evler (2000 sonrası) incelendi. Bunlardan birer örnek seçilerek çizimleri yapıldı ve aralarında yapısal bir fark olup olmadığı incelendi. Aralarındaki yapısal farklar araştırıldı; fotoğraflandı ve fonksiyonları belirlendi. Farklı din mensuplarına ait ev örnekleri incelendi. Aralarında yapısal farklar olup olmadığı araştırıldı. Düz ve eğimli alanlarda inşa edilen evlerde farklar olup olmadığı araştırıldı.

Yamaç evlerin birbirini gölgeleyip gölgelemedikleri araştırıldı. Benzer topografik alanlar üzerinde (eğimi ve bakışı) inşa edilmiş evlerde coğrafi şartların kontrolünde ortak bölümlerin özellikleri araştırıldı (Duvar kalınlıkları, pencere yönleri ve genişlikleri, ana kapı giriş yönleri ve boyutları vs.). Varlıklı ve yoksul aileler arasında farklar olup olmadığı araştırıldı. Çizimleri yapıldı ve fotoğrafları çekildi. Elde edilen bulgular sentezlenerek coğrafi bir bakışla yorumlandı ve yakın çevresel şartlarla ilişkileri açıklandı.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

2.1. Araştırma Sahasının Doğal Çevre Özellikleri

2.1.1. Jeolojik Özellikler

“Midyat ilçe merkezi ve yakın çevresindeki araziler bütünüyle III. Zaman (Orta Eosen) yaşlıdır (Şekil 2). Çalışma sahasındaki Eosen arazileri “Midyat Kalkerleri” olarak bilinir. Özellikle Orta Eosen’de deniz olan saha Vindobonien’de kara durumuna geçmiştir (Biricik, 1974).

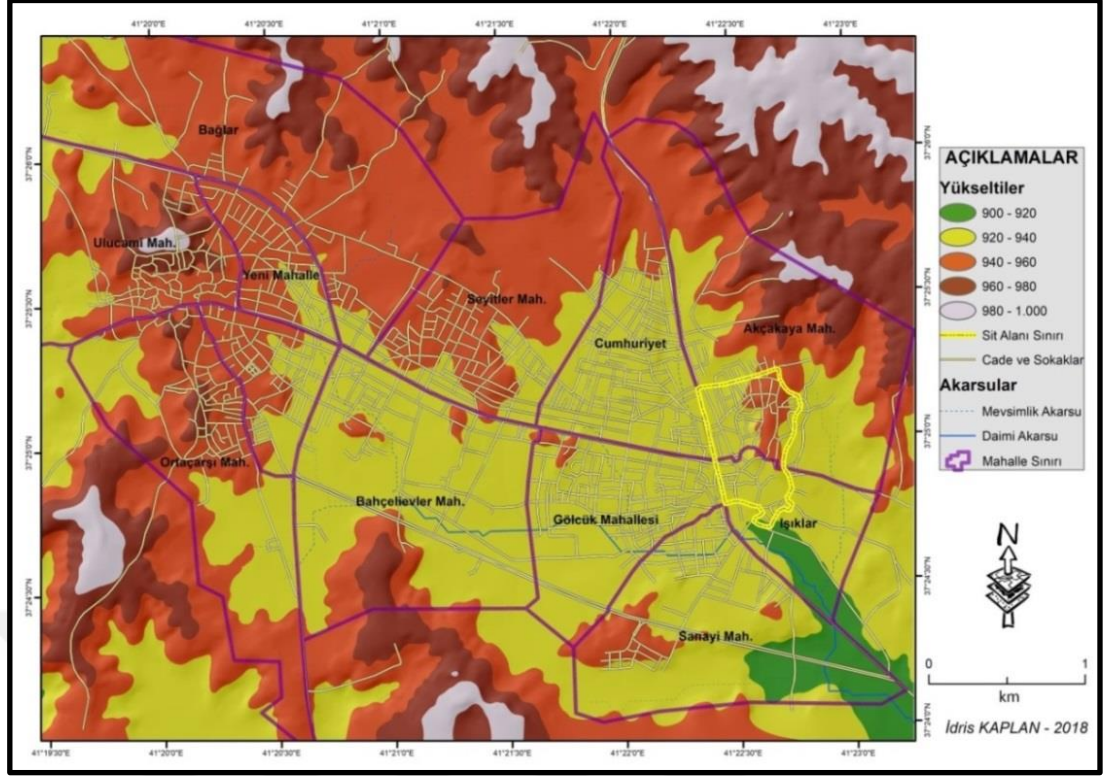

Şekil 2: Çalışma sahasında ana kayayı oluşturan Eosen kalkerleri oluşturmaktadır.

“Bu kalkerler genelde az meyilli olup Paleosen marnlarının üzerine konkordant olarak bulunurlar ve ekseriya kuvestalar teşkil ederler. Midyat kalkerleri bazı yerlerde gri renkli bazı yerlerde beyaz ve ince sık dokulu, kalın tabakalar halinde, biraz kaba, boşluklu olarak muhtelif şekiller göstermektedir” (Tolun ve Ternek, 1952).

2.1.2. Jeomorfolojik Özellikler

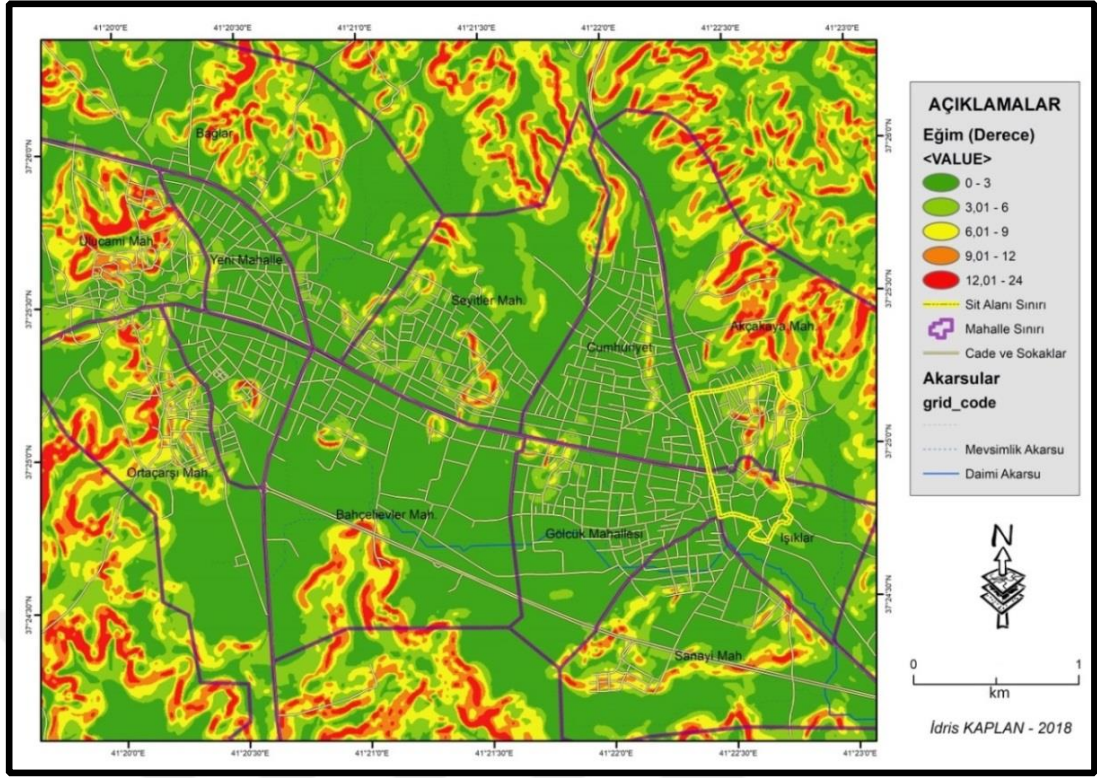
Çalışma sahasını ve yakın çevresini yüksek dağlar çevrelemektedir. Az eğimli alanlar ve geniş alçak plato düzlükleri de geniş yer kaplamaktadır. Özellikle araştırma sahasının güneyinde az eğimli ve düze yakın araziler çoğunluktadır. Bu araziler kireç taşlarından oluşmaktadır. Çalışma sahasının kuzey, doğu ve batı kesimlerinde ise dağlık alanlar bulunmaktadır. Bu alanların ortalama yükseltisi 800-1100 m arasında değişmektedir (Şekil 3).

Şekil 3: Çalışma sahası ve yakın çevresinin yükselti basamakları haritası.

“Mardin eşliğinin önemli bir bölümü karst platosu görünümündedir. Plato yüzeyinde oldukça geniş bir alanda karstik erime şekillerinden lapyalar, dolinler, uvalar ve polyeler gelişmiştir. Özellikle Ömerli- Midyat arasında çok yoğun ve tipik şekilde dolinler görülür. Dolin özelliği kazanmış bu şekillerin tabanlarında oluşmuş terra-rossalar kırsal nüfusun olabildiğince kullanmaya çalıştığı kısıtlı tarım alanlarıdır. Plato yüzeyindeki yerleşmeler dolinlerin birleşerek oluşturdukları daha geniş uvala ve polye gibi karstik düzlükler üzerine kurulmuştur” (Karadoğan ve Yıldırım, 2008).

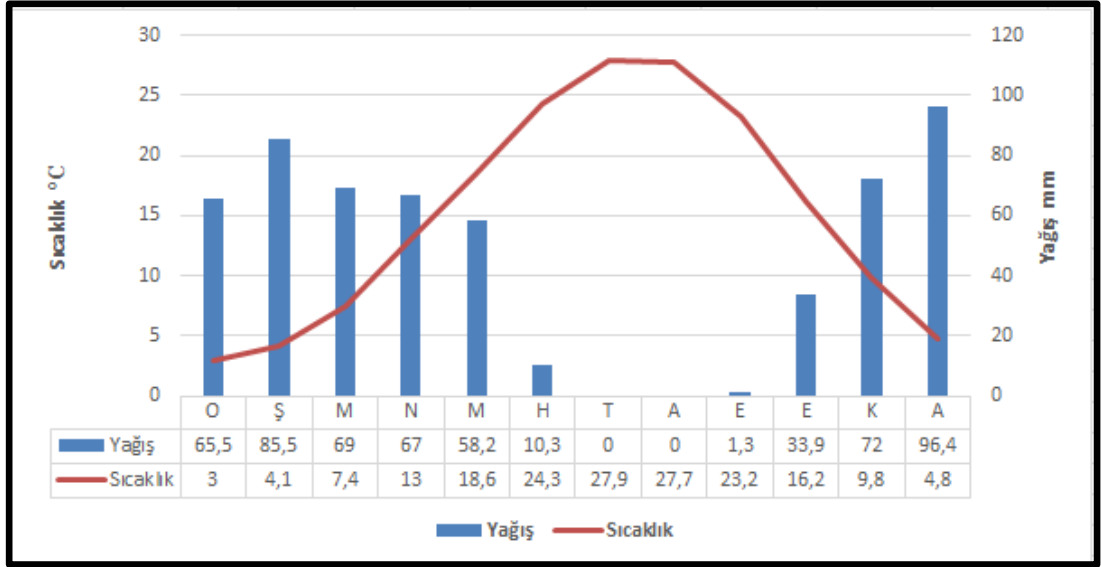
Araştırma sahası ve yakın çevresinde eğim değerleri 0° ile 24° arasında değişmektedir. Sahadaki eğimin oransal dağılımına baktığımızda sahanın %57’si düz (9727m²), % 23’ü az eğim (3928m²), %13’ü eğimli (2131m²), %5’i yüksek eğim (827m²) ve sadece % 2’si ise sarp sahadan (373m²) oluşmaktadır. Çalışmaya konu olan Akçakaya ve Işıklar mahallerinde eğim değerleri genelde 6°, 9° ve 12°’dir. Başka bir ifadeyle bu iki mahalle çevrelerine göre eğimli alanlardır. Polye tabanında bulunun Cumhuriyet, Seyitler, Gölcük, Bahçelievler ve Yeni Mahalleri ise eğim değerleri düşüktür. Ancak çevredeki tepelik alanlara çıkıldıkça eğim değerleri artmaktadır. Nitekim eğim değerleri düşük olan Cumhuriyet mahallesinde sel ve taşkınlar meydana gelmektedir (Şekil 4).

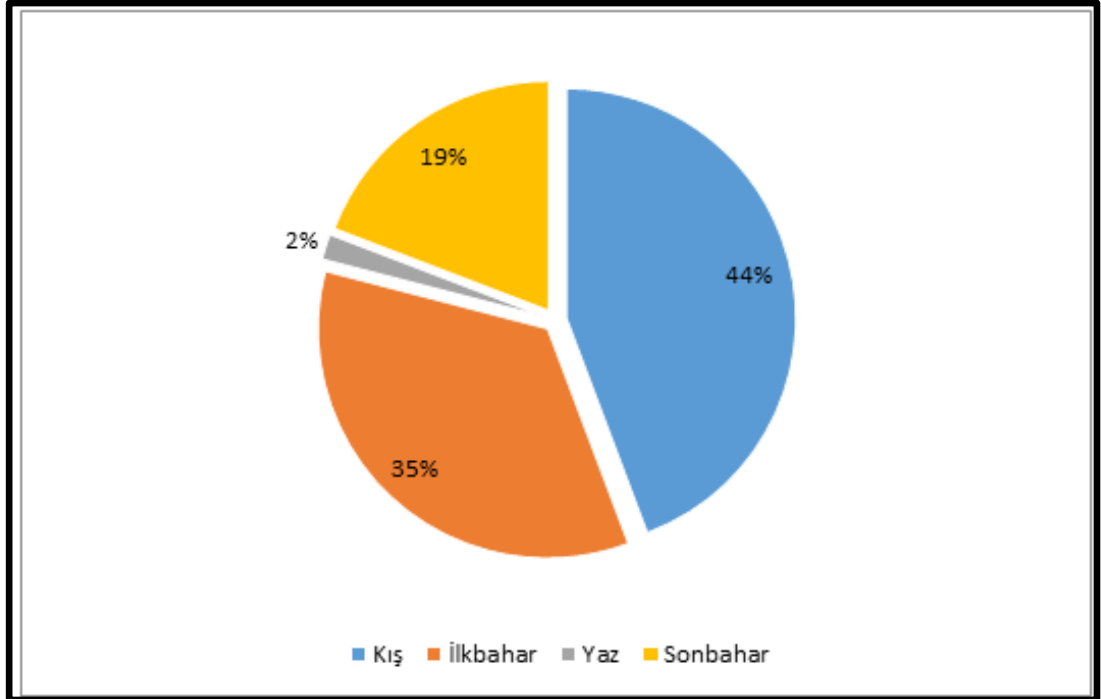
Şekil 4: Çalışma sahası ve yakın çevresinin eğim haritası.

2.1.3. İklim Özellikleri

Sahada karasal iklim şartları hüküm sürer. Bölge “yazın kuru ve sıcak tropikal hava kütesinin etkisi altında kalır. Kışlar ise Orta Akdeniz’den gelen cephelerin etkisi altına girer. Yağışlara neden olan ceph faaliyetleri nisana kadar etkili olur” (Atalay ve Mortan, 2011). “Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde karasal iklim hüküm sürer. Ancak en düşük sıcaklık ve yağışların kış mevsiminde toplanması, buna karşılık, yaz mevsiminin çok sıcak ve kurak gibi geçmesi bazı yerel farklılıklar nedeniyle bölgede bozulmuş Akdeniz tipi bir yağış rejimi hissedilmektedir ” (Sözer, 1984). Çalışma sahasında en yağışlı aylar Aralık ve Şubat aylarıdır. En az yağışlı hatta kurak aylar ise Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Yağışın en fazla kaydedildiği mevsimler ise kış ve bahar mevsimleridir. Yaz ayları ise kurak geçmektedir (Şekil 5, 6). Yıllık ortalama yağış 560 mm, yıllık sıcaklık ortalaması ise 15 °C’dir.

Şekil 5: Midyat'ta yağışın ve sıcaklığın aylara göre dağılımı (1969-1999).

Şekil 6: Midyat'ta yağışın mevsimlere göre dağılışı.

2.1.4. Toprak Özellikleri

Mardin platosunda, depresyonların yüzeyin önemli bir bölümü taşlıktır. Ancak dolin ve polye tabanları ile tarım arazisi olarak kullanılan ovalık kesimlerde toprak gelişmiştir. Bu topraklar kırmızımsı kahverengi topraklardır. Çalışma sahasında özellikle otlak ve mera olarak kullanılan meşe ağaçları altında kahverengi orman toprakları gelişmiştir (Şekil 7). Bunların dışında sahada bir diğer önemli toprak grubunu ise kolüvyal topraklar oluşturmaktadır. Bu topraklar sahanın engebeli olmasından dolayı tepelik alanların yamaç kısımlarında gerek yer çekiminin gerekse

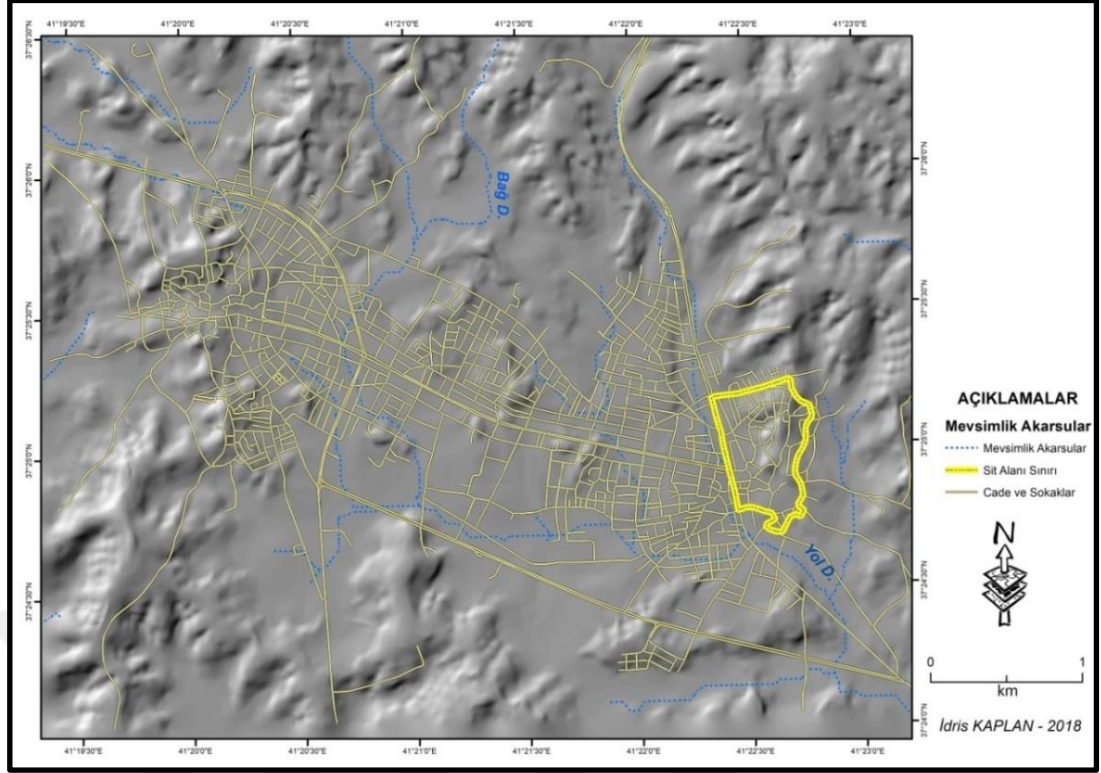
yüzeysel akıma geçen suların etkisiyle taşınan çakıllı, kumlu malzemelerin birikmesinden oluşmuş topraklardır.

Şekil 7: Çalışma sahasında kalker üzerinde oluşmuş kahverengi orman toprakları.

2.1.5. Hidrografiya Özellikleri

Kurak sahalar ile kurak olmayan sahalar arasında gerek beşeri gerekse de ekonomik faaliyetler bakımından belirgin farklar vardır. Araştırma sahasında düzenli akış gösteren akarsu bulunmamaktadır. Akarsuların tamamı mevsimlik özelliktedir. Çalışma sahasında Manda ve Taşlık dereleri geçmektedir. Fakat çok küçük oldukları için haritada gösterilememiştir (Şekil 8). Bir kaynaktan doğan Beyazsu deresi çalışma sahasının dışında Mardin-Midyat platosun güneyinde yer alır. Nusaybin ile Midyat ilçeleri arasında kuzey-güney doğrultuda uzanmaktadır. Beyaz suyun önemli kolunu Karasu oluşturmaktadır. İlçenin içme suyunun yarısı bu kaynaklardan karşılanmaktadır.

Şekil 8: Çalışma sahası ve yakın çevresinin hidrografi haritası.

2.1.6. Doğal Bitki Örtüsü

Yörede stepler geniş alan kaplamaktadır. Ancak yörede parçalar halinde meşelere koruluklarına da rastlanmaktadır (Şekil 9). Arazi çalışmaları 40-50 yıla öncesine kadar bu korulukların çok daha geniş alanlar kapladığı öğrenilmiştir. Halen meşe korulukları mezarlıkların çevresinde, mera ve tarlaların sınırlarında izlenmektedir. Bu durum sahadaki bitki örtüsünün insanoğlu tarafından tahrip edildiğini göstermektedir.

Şekil 9: Sahada yayılış gösteren meşeler.

Midyat ilçe sınırlarındaki etkili olan iklim ve bulunan toprak genelde aynı şartlar sunmaktadır. Çalışma sahasında bazı alanlarda bitki örtüsünün farklılık göstermektedir. Bunun nedeni şahısların bireysel olarak belli alanlardaki meşe ağaçlarını mezarlık, mera veya tarlaya yakın olması ya da tarla içinde olup gölgelik için kesilmemesidir. Meşe ağaçların bu alanlarda korunmasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Bu alanlara Midyat'ın 15 km güneydoğusunda bulunan ve mesire alanı olarak kullanılan Axe Base örnek verilebilir.

2.1.7. Doğal Hayvan Varlığı

Yörede step sahalarında yaygın olarak görülen tavşan, akrep ve tilki gibi yaban hayvanlarına rastlanmaktadır. Bunlardan özellikle akrepler yerleşme alanlarında sıkça görülmektedir. Bu nedenle sahada akrep sokmaları önemli sağlık sorunlarına yol açmaktadır.

2.2. Araştırma Sahasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri

2.2.1. Nüfus ve Yerleşme

“Kentler, yerleşme çekirdeklerinin toplandığı bir sahada içlerinden birinin aşırı bir dinamizm kazanarak diğerlerinin önüne geçmesiyle gelişmeye başlar (Tunçdilek,

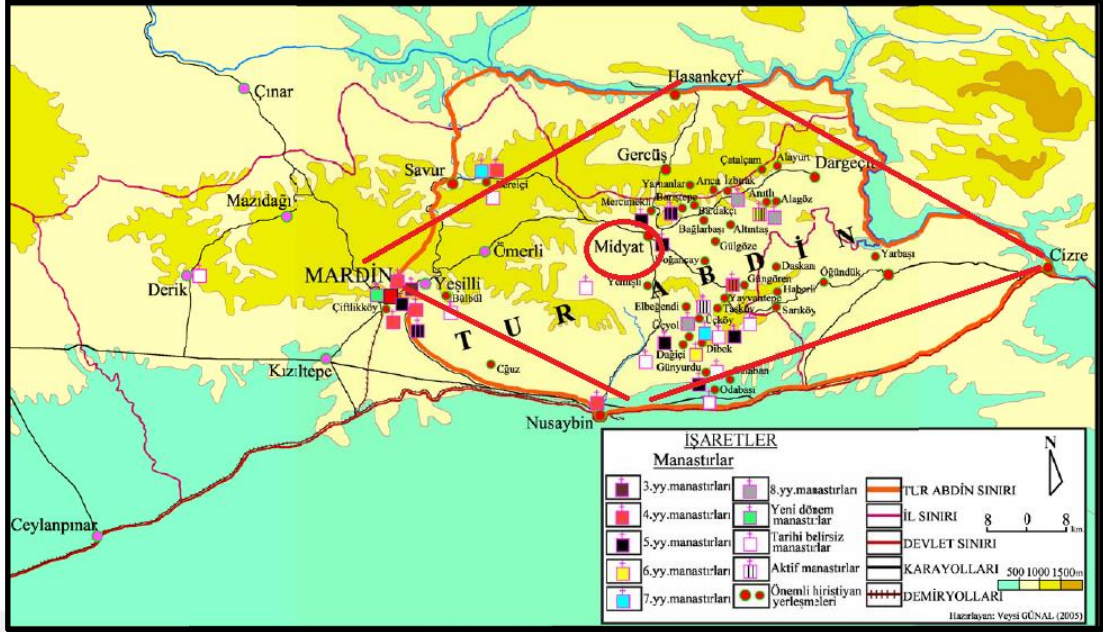
1986). Midyat kenti; gizemli manastırlar, masalsı topraklar, uzağı yakınlaştıran inişli çıkışlı sokaklar, kübik prizmaları andıran evler ile misafiri ev sahibinden önce karşılayan taşlara oyulmuş laleler, sarmaşıklar ve kat kat avlular; Süryaniler, Kürtler, Araplar, tarihi 2 bin 500 yıla kadar gerilere giden Midyat, dinlerin, dillerin kültürlerin ve öykülerin iç içe geçtiği bir kenttir (Uluocak, 1999).

“Midyat M. Ö. 9. yy Asur tabletlerinde mağara kenti Matiate olarak tanımlanır. Asur kralları için ele geçirilerek talan edilecek bir ülkedir. II. Aşuranasıpal M. Ö. 879 yılında gururla; Matiate’yi (Midyat) ve köylerini buyruğum altına soktum. Bol ganimet edininip, onları yüklü haraca ve vergiye bağladım der ” (Hollerweger, 1999).

“Midyat, Sümerlerin, Asurların, Urartuların, Makedon, Persler ve Romalıların bir zamanlar hüküm sürdüğü, Süryanilerin, Yezidilerin, Kürt, Türk ve Arapların; dillerini, dinlerini ve kültürlerini birlikte harmanlayıp yaşadıkları bir kenttir” (Toprak, 2012). “Kentın bugünkü adı da bu isimden türemiştir. İlk Hristiyanlar her halde mağaralarda yaşarlardı. Midyat tarihi boyunca birçok kere kuşatılıp talan edilmiştir. 1930 yılından sonra kasaba yeniden canlanmış: kiliseler, evler onarılmış, doğum oranı artmıştır. Ailelerin çoğu Süryani Ortodoks kilisesine bağlıydı. Süryani Katolik ve Protestan aileler de vardı” (Hollerweger, 1999).

“Midyat, Mezopotamya Bölgesi’nin kuzeyinde kurulmuştur. Bu yöreyi Asurlar ‘‘Kaşari’’ Dağları olarak isimlendirmiştir. Bu ad Hitit kaynaklarında da teyit edilmektedir” (Demir, 2012). Midyat Turabdin bölgesinin merkezidir. Turabdin Süryanice ‘‘Kulların dağı’’ anlamındadır. Turabdin Bölgesi: batıda Mardin kuzeyde Hasankeyf, doğuda Cizre ve güneyde Nusaybin sınırları içinde kalan bölgenin adıdır (Şekil 10). Midyat, ismi ise Farsça, Arapça ve Süryanice karışımından meydana ‘‘Ayna’’ anlamındadır.

“Midyat, Mardin gibi bir tarafında ezanların susmadığı, diğer yandan çan sesleri duyulan bir tolerans ve hoşgörü şehridir” (Arınç, 2011). “Dinsel bir temele dayanmayan bir kentin varlığı söz konusu edilemez. Özellikle kentlerin belirli tanrılara adanmış olması, o tanrıların koruması prensibi, kentin dinsel boyutunun önemini belirlemeye yeter. Nitekim kentin daha doğuşu sırasında, kent içindeki görkemli yapının ilkini tapınakların meydana getirmesi bu hususa yeterince açıklık getirmiş olur” (Tunçdilek, 1986).

Şekil 10: Turabdin bölgesinin sınırları (Günel, 2005).

Midyat'ın asıl sakinleri Süryanilerdir. 1568 tarihli Osmanlı tapu tahrir defteri kayıtlarına göre o tarihte Midyat'ta yaşayanların tamamı Süryani'dir (Tan, 2011). 16. yüzyılda bir köy olduğu, bu durumun 19. yüzyılın başlarına kadar devam ettiği ve 1810'lar da kaza olduğu bilinmektedir. 1839 yılındaki resmi belgelerle, 19 nahiyesi olan bir kaza olarak geçmektedir. 1890 yılında Midyat'ta belediye teşkilatı kurulmuş, 1927 yılında Midyat Mardin'e bağlanmıştır (Kul, 2015).

Midyat, tarih boyunca önemli medeniyetlere ve kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Bu da gelişimine olumlu etki yapmıştır. Zaten şehrin çekirdek kısmına bakıldığında cami, kilise ve manastırların çevresinde geliştiği söylenebilir (Şekil 11).

Midyat ilçe nüfusu 2018 verilerine göre 110548'dir. Çalışma sahasındaki nüfus ise Akçakaya Mahallesi 5850, Işıklar Mahallesi de 1869 nüfusa sahiptir.

Şekil 11: Çalışma sahasının doğudan görünümü.

2.2.2. Ekonomik Faaliyetler

“İnsan topluluklarının üzerinde yaşadıkları mekânın bahsetmiş olduğu imkânlar ya da tam tersine imkânsızlıklar, o insan topluluklarının ekonomik yapısında birinci derece rol oynarlar. Toprakları verimli ve sulak bir bölgede yaşayan bir kavmin ekonomik yapısı ile dağlık, çorak ve de kurak bir bölgede oturanların ekonomik yapıları birbirinden çok farklı olur” (Memiş, 2012).

Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunun Midyat’ın kurak bir iklime sahip olması tarım ve hayvancılığın yapılış şeklini etkilemiştir. İlçenin arazileri genelde topoğrafik olarak dağlık ve engebelidir. İşlenebilir araziler genellikle taşlı ve küçük parçalıdır. Kurak iklimden dolayı araziler daha çok kuru tarım ve mera için kullanılmaktadır. Yörede daha çok tahıl ve baklagiller yetiştirilmektedir. En çok ekilen ürünler ise buğday, arpa, nohut, mercimek, kavun, karpuz ve üzumdür. Hayvancılıkta ise koyun, keçi, sığır ve kümes hayvancılığı önemli bir yere sahiptir. İlçe merkezinde yapılan hayvancılık faaliyetleri ise daha çok kenar mahallerde veya kırsal ile şehir arasında gidip gelen aileler tarafından yapılmaktadır. Ailelerin az sayıda hayvan sahibi olduğu ve çoğunluk kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere besledikleri ve az da olsa büyükbaş hayvancılığının yapıldığı dikkati çekmektedir” (Demircan, 2014). Sahada, doğal koşullarından dolayı daha çok küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır (Tablo 1).

Bunun en önemli sebebi yaz kuraklığına bağlı olarak step türlerin sararması ve kurumasıdır. Hayvancılık, Midyat ilçesinde tarımdan sonra halkın en önemli geçim kaynağıdır.

Tablo 1: Çalışma sahasında hayvan âdeti ve cinsi (2016).

CİNSİ	ÂDETİ
Büyükbaş	9.432
Küçükbaş	63.515
Tek Tırnaklı	1.843
Kanatlı	151.380
Alabalık	205 (Ton)
Arı Kovanı (Fenni Kovan)	3.643
Arı Kovanı (Kara Kovan)	150

Kaynak: Midyat İlçe Tarım Müdürlüğü (2017).

“Midyat, bugün körelmeye yüz tutmuş birçok zanaatı yüzyıllar boyunca yaşatmıştır. Bunlardan bazıları; pinencilik, testicilik, kunduracılık, kuyumculuk, semercilik vb.” (Kul, 2015). Midyat’ın en eski çarşısı olan bakırcılar çarşısı zamanında birçok meslek grubunu barındırırdı. 1980’li yıllara kadar işlek olan çarşı günümüzde kullanılmamaktadır (Şekil 12).

Son yıllarda devletin teşvikleriyle 30’a yakın tekstil atölyesi açılmış ve sayıları sürekli artmaktadır. Bu atölyelerde yaklaşık 3500 işçi çalışmaktadır. Yöredeki insanlar için önemli istihdam kaynağı olmuştur. Bunlara ek olarak Midyat ilçe sınırlarında 26 adet taş işleme atölyesi ve 5 adet ise taş ocağı, 1, tuğla fabrikası, bir yem fabrikası ve bir un fabrikası bulunmaktadır.

Şekil 12: Midyat'ın 1980'li yıllara kadar işlek olan bakırcılar çarşısı.

Midyat yöresi bağcılık yönünden ünlüdür. İlçede yetişen üzümler çevre ilçeler ve Adana'ya, Diyarbakır'a, İstanbul'a ve hatta yurtdışına kadar götürülmektedir. Bir kısım üzümler kurutulup kuru üzüm haline getirilir. Ayrıca pestil, pekmez ve şarap da yapılmaktadır. “Bölgedeki şarap kültürü ise çok eskiye dayanmaktadır. Süryaniler tarafından Midyat'ta şaraphane kurulmuştur. Önemli turistik yerlere ve büyük şehirlere şarap satılmaktadır” (Soileau, 2012).

“Midyat yöresinde telkâri bir Süryani sanatı olarak sürdürülmüştür. Telkârinin Türkiye'de en gelişmiş kenti ve ilçesi unvanını koruyan tek yer Midyat'tır” (Yeşilmen, 2012). Aslında telkârın asıl merkezinin 12. yüzyılda Musul olduğu, bu sanatın Musul'dan Suriye'ye, oradan da Anadolu'ya geçtiği öne sürülmektedir. Telkâri sanatı el işçiliğine dayanmaktadır. Günümüzde Midyat'ta Müslümanlar tarafından da yapılmaktadır. Gümüşince levha haline getirilerek kolye, bileklik, tütün kutusu, anahtarlık, tesbih, yüzük yapılmaktadır. Telkâri sanatı Midyat'a gelen turistler için önemli pazardır. Midyat'taki ekonomik faaliyetleri önem sırasına göre sıralarsak tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, inşaat sektörü ve turizm şeklinde olacaktır.

2.3. Geleneksel Midyat Evleri

Geleneksel Midyat evleri yörede halkın kültürünü yansıtacak niteliktedir. Bu evler yapılmadan önce bu alanda çoğu yapay olan mağara meskenler bulunmaktaydı.

Merkezi ve yüksek yerlerde gösterişli konutlar, kenar semtlere doğru daha sade ve gösterişsiz konutlar vardır. Yerleşimin kenar kısımlarında rastlanan az sayıdaki konutlar ise geniş arazi sahiplerine aittir. Çalışma sahasındaki kent dokusu 1935’lu yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. Geleneksel evler bitişik nizamlı ve avluludur (Dalkılıç ve Aksulu, 2004).

2.3.1. Geleneksel Midyat Evlerinin Mimari Özellikleri

Güneydoğu Anadolu’da anıtsal özelliklere sahip bir taş mimari geleneği mevcuttur. Bu geleneğin Helenistik, Roma, Hıristiyan ve erken İslam dönemlerinde önemli örnekleri vardır. Haçlılar döneminde de kısa bir etkileşim söz konusudur (Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2006). Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde konut mimarisini en iyi yansıtan yerlerin başında Diyarbakır, Urfa, ve Mardin gelmektedir. Bu yerleşim yerlerinde bazı yerel üslupsal farklar yanında belirgin ortak özelliklere de rastlanılmaktadır. Bu bölgedeki geleneksel evler, coğrafi farklılıklar (iklim, jeolojik yapı, malzeme vb.) dışında aile yapısı, dini yapı, ekonomik yapı ve kültürel etkileşimle olmuştur. Dışa kapalı, içe dönük avlulu plan düzeni, yığma yapım tekniği taş malzeme, düz dam evlerin ortak mimari özellikleridir (Dalkılıç ve Aksulu, 2004). Midyat, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin mimari özelliklerini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Bu evleri ve evlerdeki tasarımı en çok etkileyen, yazları 40-45 °C’ ye varan sıcak iklim ve jeolojik yapı olmuştur. Köklü Mezopotamya kültürünün etkisiyle gelişen serin, avlulu, içe dönük ev tipleri bölgede geleneksel olarak yüzyıllarca uygulanmaktadır (Kaya, 2012).

Geleneksel Midyat evlerine yüksek taş duvarlı dar ara sokaklardan geçilerek ulaşılır. Evler eğime koşut olarak düzenlenen avlu, eyvan ve oda birimlerinden oluşur (Yanmaz, 2001). Midyat evleri, geniş aileyi barındıracak, kadınların ev içi uğraşlarını karşılayacak niteliktedir. Evler genellikle avlulu yapılmıştır (Dalkılıç, 2004). Süryani kilise ve manastırlarının şehir dokusu içinde önemli bir ağırlığı vardır. Midyat uzun bir dönem Süryani Hristiyanlığının merkezi konumunda olduğundan bu yapılar kentin çehresinin en önemli unsurudur (Yanmaz, 2001).

2.3.1.1. Bodrum katı ve kaya içi bölümleri

Geleneksel evlerin büyük kısmında bodrum katı bulunmaktadır. Bodrum kısımları geçmişten günümüze önemli değişim geçirmişlerdir. Eskiden bazıları yaşam alanı olarak kullanılmaktaydı. Günümüzde ise daha çok ahır veya anbar olarak

kullanılmaktadır. Kullanım şekilleri üzerinde anakaya ve iklim etkili olmuştur. Birçok bodrum katı insan eliyle şekillendirilerek çok işlevli hale getirilmiştir. Bir kısmı kayayı oyma veya zemini düzenleyerek yapılmıştır. Genellikle bodrum katında küçük baş hayvan yetiştiriliciliği yapılmaktaydı.

Çalışma sahasında farklı alanlarda üst kat ve bodrum katlarda sıcaklık değerleri ölçülmüştür. 21.01.2019'da üst kat ve bodrum katları arasındaki sıcaklık farkı termometre ile tesbit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan ölçümlere göre çok korunaklı evlerin bodrumlarında sıcaklık değerleri daha yüksektir. Havalandırması olan bodrumların ve hava koşullarına karşı korunaksız evlerin sıcaklıkları ise daha düşük çıkmıştır (Tablo, 2). Bu sıcaklık farkı yaz döneminde daha da artmaktadır. Ambar ya da kiler olarak kullanılan bodrum katlarının yazın serin olmalarından dolayı ailelerin kışlık yiyeceklerin saklandığı mekanlardır (Şekil 13, 14).

Tablo 2: Üst kat ve bodrum katların sıcaklık değerleri.

	Üst kat	Bodrum kat
1. Ev	12.8 °C	11.8 °C
2. Ev	10.6 °C	12.8 °C
3. Ev	11.9 °C	13.3 °C
4. Ev	9.2 °C	10.6 °C
5. Ev	12.8 °C	13.8 °C
6. Ev	13.2 °C	14.1 °C
7. Ev	12.9 °C	13.2 °C
8. Ev	12.1 °C	13.3 °C
9. Ev	11.6 °C	14.8 °C
10. Ev	9.1 °C	11.8 °C

Şekil 13: Yaz sıcaklığından dolayı kışlık yiyeceklerin saklandığı bodrum katı.

Şekil 14: Geleneksel Midyat evleri altında ana kayanın oyulmasıyla yapılmış bir hayvan barınağı.

Bazı bodrum katlarında hayvanlara yem ya da su vermek için kalkerin oyulmasıyla yapılmış tekneler mevcuttur. Bu durum doğal çevre etkisini gösterirken yaratıcılığın da keşfedilmesine neden olmuştur. Genelde her evin altında bodrum katı

bulunmaktadır. Bunun en büyük sebebi daha önce çoğu ailenin hayvancılıkla geçinmesinden kaynaklıydı. Değişen ekonomik koşulları nedeniyle birlikte günümüzde ambar olarak kullanılmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15: Ahırın duvar tarafı oyularak yapılan hayvan yemi teknesi.

2.3.1.2. Giriş katı ve bölümleri

Genelde sokaktan avluya tonozlu geçişlerden geçilir. Evin merkezi konumunda olan büyüklüğü ve şekli değişiklik gösteren avlu aynı zamanda diğer mekanlar arasında bağlantıyı da sağlar. Avlu giriş katını biçimlendirir. Çoğu giriş katlarında tandır, ocak, mutfak, tuvalet, killer, kuyu ve çeşme bulunmaktadır. Bazı evlerde revak da vardır. Revaklar üstü ve üç tarafı kapalı olan mekanlardır. Revak; ahıra, killere, depo ve odalar geçişi sağlamaktadır.

2.3.1.3. Üst katlar ve bölümleri

Çalışma sahasında genelde evler iki katlıdır. Üç katlı evler çok azdır. Zemin katta avlu evin merkezi konumdayken ikinci katlarda ise teraslar avlu işlevi görmektedir. Bazı teraslarda ise sonradan yapılan tuvalet, banyo ve mutfak bulunmaktadır. Üst katta oda ve odalar arasındaki geçişi sağlayan aralık ve eyvan gibi birimler bulunur. Eyvanların önemli özelliği birer geçiş mekanı olmalarıdır. İki kapalı mekan arasındadır. Eyvanın her iki tarafında da oda bulunmaktadır. Daha çok yaz ve

bahar aylarında günlük işlerin yapılabilirdiği bir yer oldukları için fazla kullanılmaktadır.

2.3.2. Midyat Evlerinin Yakın Çevre Özellikleri

2.3.2.1. Mahalle

Midyat ilçe merkezinde on iki mahalle bulunmaktadır. Bunlar Gölçük, Sanayi, Cumhuriyet, Akçakaya, Işıklar, Ulucamii, Bağlar, Orta Çarşı, Yeni Mahalle, Yunus Emre, Seyitler ve Bahçelievler mahallerinden oluşmaktadır. Çalışmaya konu olan ise Akçakaya ve Işıklar mahalleleridir. Bu iki mahallede tescilli yapılar; 2 han, 7 kilise, 119 geleneksel konut, sit alanı dışında 1 cami (Cevat paşa Cami) ile 1 manastır bulunmaktadır (Dalkılıç ve Aksulu, 2004). Tescilsiz evlerle birlikte toplam ev sayısı ise Işıklar mahallesinde 150 Akçakaya mahallesinde ise 322 ev bulunmaktadır. Aynı zamanda Midyat'ta Süryani nüfusun yoğun olduğu mahallelerdir.

2.3.2.2. Avlu

Doğal çevre şartlarını en çok yansıtan öğeler avlu, dam ve sokak olduğu için bu öğeler ayrıntılı olarak ele alınacaktır. İlk bu öğelerin fonksiyonlarından bahsedilecek ve daha sonra doğal çevre şartların etkileri ortaya koyulmaya çalışılacaktır. “Avlulu ev Yakınoğu ve Akdeniz bölgesinin en eski geleneklerinin devamı olduğu kadar, genel bir şema olarak İran ve Orta Asya dünyasına da uzanan bir konut tipidir. Anadolu'nun her köşesinde avlu veya bahçe ile bağlanmış ev plânının çeşitli varyasyonlarını bulmak, Anadolu insanının yaşantısı ile bu yapı biçimi arasında doğal bir ilişki kurulduğunu gösterir. Ev plânlarında hayatların, eyvanların, balkon ve sundurmaların iç avluya ya da bahçeye dönük düzenlenmeleri, evin günlük eylemlerinin fonksiyonel verilerine tamamen cevap veren spontane bir planlamaya tekabül eder” (Kuban, 1968). “Evin açık mekânı olarak avluya önemli işlevler yüklenmiştir ve bu işlevler kültürlere göre değişebilir. Öncelikle ailenin özel alanını genel alandan ayırmada bir tampon bölgedir. Fiziki engellerle kapatılmış olsun veya olmasın, özel mülktür; görüntü ve ses olarak dışarıdan tamamen tecrit edilmese bile, yabancıların girişi kontrollü ve sınırlıdır” (Köse, 2007). Özellikle sıcak ve kurak iklime sahip bölgelerde avlu, evin tasarımında bir odak noktasıdır. “Avlunun çevresindeki mekânlar, mevsime ve günlük kullanımlara göre güneşten yararlanma ya da güneşten kaçma stratejisine göre konumlandırılmıştır” (Dalkılıç ve Bekleyen, 2014).

Avlu, giriş katındaki biçimlendirmeyi belirleyen öğedir. Kare ya da dikdörtgen şeklindedir. Büyüklüğü evin parseline göre boyutlanmıştır. Avlu, mekânlar arasındaki bağlantıyı sağlar. Aslında avluyu şekillendiren yerel coğrafi şartlardır. Ana kaya kireç taşlarından oluştuğu için avluya şekil vermeyi kolaylaştırmıştır. Bazı yerlerde eğimli avludan giriş katına geçişi sağlamak için kademeler ve basamaklar yapılmıştır. Aynı şekilde ahır ve depolar genellikle kalker taşın oyulması sonucunda yapılmıştır. Günlük işlerin çoğu (bulaşık, çamaşır yıkama, kışlık yiyecekleri hazırlama, yemek yapma vb.) avluda yapılır. Yaz aylarında gündüz oturulan geceleri ise yatılan yerdir. Üstü açık bir oda şeklindedir. Düğün, nişan, sünnet, taziye gibi yaşamsal eylemlerin gerçekleştiği yerdir. Kadınların günlük hayatının geçtiği yerdir (Şekil 16). Geleneksel evlerde avlunun zemini genelde kalker taşından oluşmaktadır. Midyat'ın genel fiziki görünümüne uzaktan baktığımızda mevsim hangi mevsim olursa olsun yeşil rengini göremediğimiz genelde taş yapıların sarı renkteki kalker taşların görüldüğü mekân ve avlu tipi hâkimdir. Dikili ağaçların olmaması sadece kuraklığa bağlamak eksik değerlendirme olur. Çünkü litolojinin çoğu evde kalkerden oluşması herhangi bir bitkinin dikimini engellemektedir. Bazı avlularda da ağaçlar olabilir. Bu ağaçlar sonradan toprak dolgusu yapılarak dikilmiştir. Böylece litoloji avlunun kullanımını da etkilemiştir (Şekil 17).

Şekil 16: Çalışma sahasında geleneksel avlu.

Şekil 17: Doğal çevrenin etkisi şiddetli bir şekilde hissedildiği avluda dolgu yapılarak ağaç dikilmeye çalışılmıştır.

2.3.2.3. Dam

Evin üst örtüsünü dam oluşturur. Dama eyvanın arka duvarındaki ya da giriş kapısının yanındaki duvarın içinden bir merdivenle çıkılır. Güvenlik amacıyla merdivenin bitiminde dama açılan bir kapı yer alır. Damın çevresi kalker taşlarla çevrilidir. Kar atmak amacıyla bir tarafta açılan bir boşluk bırakılır. Damın çevresinde yağmur suyu tahliyesi amacıyla çörtenler ve yer yer bacalar vardır. Dam yiyeceklerin hazırlanmasında daha temiz olacağı ve ayak önü olmadığı için tercih edilen bir açık mekândır. Teraslarda olduğu gibi damlarda da sıcak yaz aylarında üzerinde kurulan tahtlarda yatılır. Teras ve damlarda yer alan tahtlar, ahşap direkler üzerinde yükseltilmiş, birkaç yatak alabilecek büyüklüktedir. Özellikle yaz gecelerinde insanı bunaltan sıcaklıktan kurtulmak için demir tahtlar yöre insanların vazgeçilmezidir. Gündüzleri ise yemek yeme ve oturma gibi işlevleri de karşılar. Gerektiğinde üstü açık kalacak şekilde çevresi bir perde ile örtülerek çevre yapılardan görülmesi önlenmiş olur (Halifeoğlu ve Dalkılıç, 2006).

Mardin ve Midyat evlerinde dam ve teraslardaki ortak noktalarında biri de havanın sıcaklığından dolayı yazları kullanılan tahttır. Taht, yaz akşamlarında terasta ve damda tutulan, sökülüp taşınabilir bir eşyadır (Şekil 18, 19).

Şekil 18. Geleneksel Midyat evlerin düz damları ve tahtlar.

Gerektiğinde üstü açık kalacak biçimde çevresi Sitare (perde) adı verilen örtüyle örtülür. Taht, yemek yeme, oturma, yatma işlevi gören bir yaşam alanıdır. Dört, altı, sekiz ayaklı olarak bir ölçü birimini de içerir (Alioğlu, 2000).

Şekil 19: Etrafı kalker taşlarıyla çevrilmiş geleneksel evlerin damı.

2.3.2.4. Sokak

Bu toplu, yerleşik ve kalabalık hayat tarzı, ilk şehir planlarının ortaya çıkışını hazırlamıştır. İnsanlar evlerinden ziraat sahasına gider ve yetiştirdikleri ürünü eve getirirken, komşularının evleri arasında dar yollar açmak zorunda kalmışlar ve şehirlerde ilk sokak sistemlerini oluşturmuşlardır (Göney, 2017).

Aile şehir dokusunun hücresi ve her şeyi olarak, şehrin sosyal ve fizikî çehresinin asıl yaratıcısı olmuştur. Bu çok kuvvetli aile hayatının ve zayıf örgütlenmiş şehirliliğin sonucu, konut bölgelerinin, hatta bütün şehrin biyolojik karakterini yaratmıştır (Kuban, 1968).

Midyat sokakları dar, eğimli ve çoğu çıkmaz olan motorlu taşıtların yaygın olmadığı yıllarda yapıldığından çoğundan araba geçemeyecek kadar dardır. Bu özelliğiyle Mardin sokaklarına benzemektedirler. Sokaklar, boyut olarak çağın ulaşım özelliklerinin, yönlendirme olarak da, parselasyonunun belirleyiciliğinde biçimlenmiştir (Şekil 20).

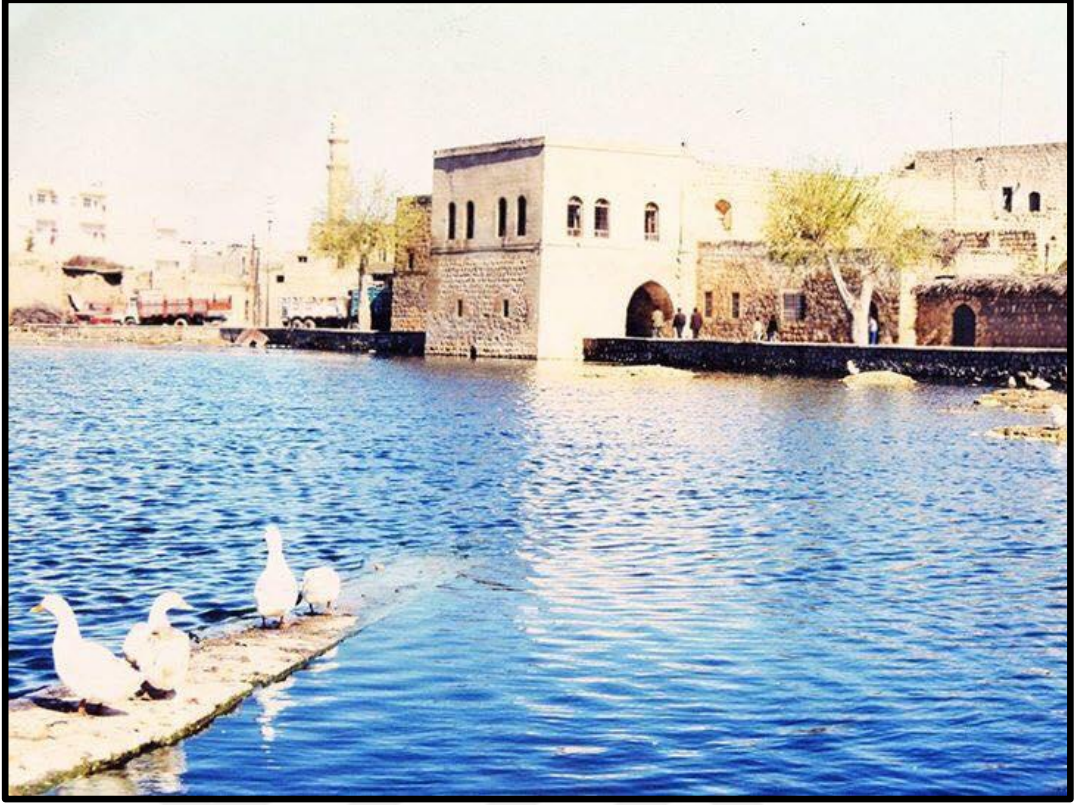
Şekil 20: Çalışma sahasındaki dar sokaklardan görünüm

Sanayi öncesi toplumlara özgü olarak yaya ulaşımın önemli bir yer tuttuğu Mardin’de sokakların boyutları, insan ölçülerinin yanı sıra bölgede kullanılan eşek, at, deve gibi taşıma hayvanlarının ölçüleri dikkate alınarak yapılmıştır (Alioğlu, 2000).

Çalışma sahasındaki Abbaralar¹ sokaklar arasında geçişi sağlayan ve önemli mimari özelliğe sahip olan yapılardır. Bu geçişlerin yapılmasında topoğrafya, akrabalık ilişkileri ve yeni eklentinin yapılması etkili olmuştur. Bunların dışında eve mimari zenginlik katması, yaz mevsiminde sıcak olan bölgede hava sirkülasyonu açısından uygun koşullara sahip olması, yaz mevsiminde gün boyunca gölge olması bulunması, kışın ise yağmurdan koruyucu etkiye sahip olması gibi özellikleri vardır. Abbaralar aynı zamanda ortak kullanım alanlardır. Bu gibi koşullara sahip Abbaraların yapılışını birkaç nedene bağlamak eksik ifade olacaktır. Yöre halkı abbaraları yaz ve kış mevsimlerinde yoğun bir şekilde kullanmaktadır.

Işıklar Mahallesinde Gölbaşı Caddesi üzerinde bulunan yağmur suların toplandığı bir gölet bulunmaktaydı. Parselin genişleme imkânı vermemesinden dolayı sokaklar arasındaki geçiş sağlamak için Abbara yapılmıştır. Bu abbara geçişli ev aynı zamanda Midyat’ın ilk kaymakamlık binasıydı. 1995’li yıllarda ise gölet doldurularak park haline getirilmiştir (Şekil 21, 22, 23).

¹ Abbara, bir sokak üzerindeki tonozlu geçitler için kullanılan yöresel bir tabirdir.

Şekil 21: Sokaklar arasındaki geçişi sağlamak için yapılan Abbaralar (Foto Ahmet).

Şekil 22: Gölet doldurularak yeni yol yapılmıştır (Foto Bulut).

Şekil 23: İki evi birleştirmek için yapılan Abbaralı geçiş(Akcakaya Mahallesi 147. Sokak).

2.4. Doğal Çevre Şartlarının Midyat Evlerine Etkisi

İnsanoğlu ilk günden beri fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Bu amaçla çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. İlk doğada hazır bulduğu korunaklı barınakları kullanarak doğal koşullardan ve diğer canlılardan korunma yoluna gitmiştir. Daha sonraki süreçlerde ise doğal koşullardan korunmak için yaptığı hamle iskândır. “İskân ve iskânın bir unsuru olan meskenden gaye, soğuk, sıcak, yağmur, kar gibi hava tesirlerine, yırtıcı hayvan ve diğer insanlardan gelebilecek dış tehlikelere karşı can ve malî emniyete almak, tabîî veya sunî az çok kapalı bir sığınakta yemek yemek, dinlenmek ve bilhassa uyumaktır. Uyku ihtiyacını gidermek üzere bir barınak temini ve bu barınağa her gün muayyen zamanlarda sığınmak, gidip gelmek zarureti, tegaddi ile beraber hiçbir insan varlığının kaçınamayacağı başta gelen ihtiyacıdır” (Tanoğlu, 1966).

İlk yerleşmelere ev sahipliği yapan mekânlarda günün koşullarına göre çok uygun yerler olduğunu söylemek mümkündür. Bu ilk mağara yerleşmeler hem Türkiye’de hem dünyada rastlanmaktadır. “Sun’i mağaraların yapımı için yeterince dayanıklı fakat oymaları çok güç olmayan ana kayalar elverişlidir. Örneğin (kumtaşı ve kalker gibi sağlam bir örtü tabakasının altında yer alan marn; lös gibi) Bu tip

mağaralar dağınık olarak Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Ön Asya’da bulunmaktadır. Türkiye’nin doğu güneydoğu ve güney bölgeleri ile Orta Anadolu’nun Ürgüp bölgesinde bu tip mağara meskenler oldukça yaygındır” (Tolun-Denker, 1977).

Daha sonraki zamanlarda bilgi birikiminin artmasıyla birlikte doğanın sunduğu barınakların dışında yeni meskenler yapıma yoluna gidilmiştir. “Herkesin kendi evini yaptığı bu dönemde, yapı işinde uzmanlaşmış kişiye gerek yoktu. Gelişme yolundaki toplumlarda, artı ürünün getirdiği temel sonuçlardan biri olarak kentleşme ve örgütlenme olgusu, yapı işlerinde öncelikle yapı ustasını ortaya çıkarmıştır” (Unutmaz, 2004). Özellikle doğal koşulların çok elverişli olduğu yerlerde günümüzden yaklaşık olarak 10 bin yıl önce güneybatı Anadolu ve İç Anadolu’da çekilen göllerin kenarlarına, Basra körfezinden başlayarak Güneydoğu Torosların eteklerinden Filistin’e kadar uzanan “verimli hilal” in Güneydoğu Anadolu’ya tekabül eden kesimlerine insanlar yerleşerek ilk Neolitik yerleşme merkezlerini kurmuşlardır.” (Atalay, 1996).

“Mekânın temel unsuru olan doğal çevreyi oluşturan bu faktörler, yapı, relief, iklim özellikleri, toprak ve su kaynakları ile bitki örtüsünden oluşmaktadır. Bu doğal faktörlerin etkisi de bölgeden bölgeye farklılık gösterdiğinden ve bazı mekânları tamamıyla doğal çevre tarafından şekillendiğini ve doğal çevreyi yansıttığını ortaya koymak önemli bir husus teşkil etmektedir” (Tanoğlu, 1954) “İnsanlar bu doğal faktörlerden etkilenecek mekânda yaptıkları en büyük icatlardan biri de ev ya da mesken olmuştur. Bazı yerlerde yapı bazı yerlerde ise iklim veya diğer faktörler meskenin yapılmasında etkili olmaktadır” (Tuncdilek, 1985).

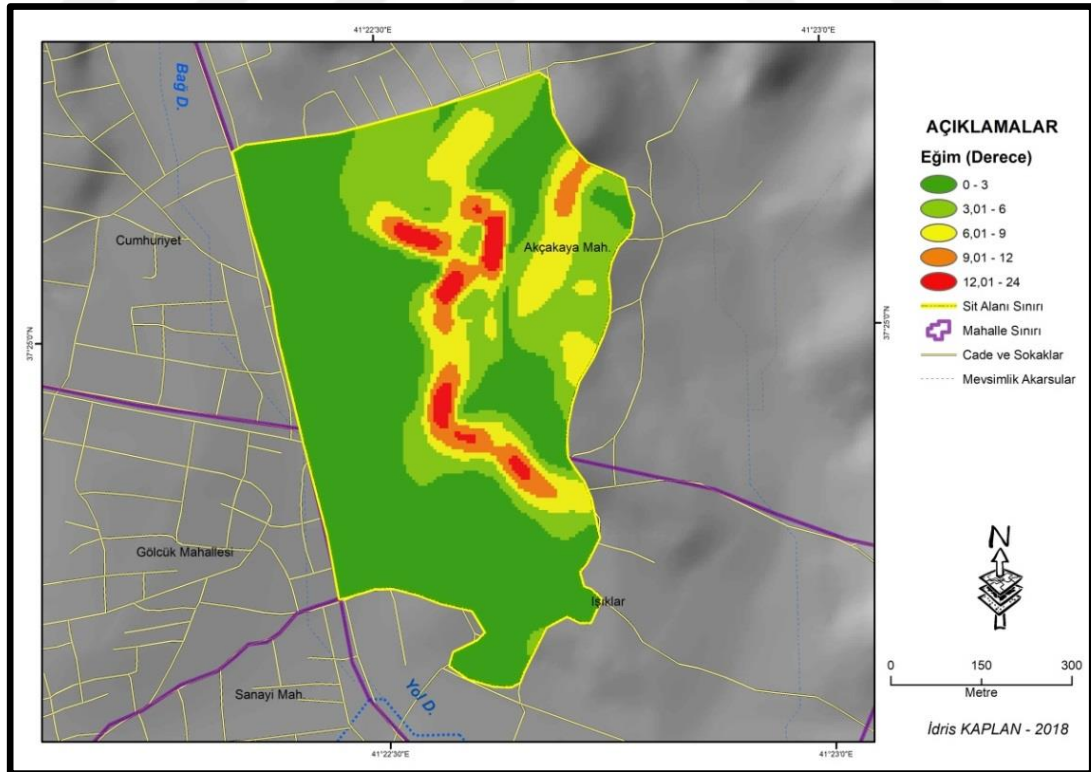
“Fiziki ortamın ve tarihi tekâmülün, coğrafi şahsiyet üzerindeki belirleyici tesirleri Türkiye’de bilhassa belirgindir. Çünkü fiziki şartlar bakımından yatay ve düşey doğrultuda mevcut farklar Türkiye’de aynı boyuttaki birçok ülkeye nazaran çok çeşitli ve kapsamlıdır” (Erinç, 1972).

Çalışma sahasında genelde olduğu gibi yerleşmelerin kuruluşu üzerinde beşeri faktörlerden doğal faktörler daha etkili olmuştur.

İklim değişiklikleri yerleşmeleri önemli derecede etkiler. Türkiye farklı iklimlere sahip bölgelerden oluşur. Bunun sonucunda yapı tasarımları her bölgenin iklimine göre farklılık gösterir. Örneğin geleneksel Doğu Anadolu yerleşimleri soğuk ve kuru havaya, geleneksel Güney Doğu Anadolu yerleşimleri sıcak ve kuru havaya

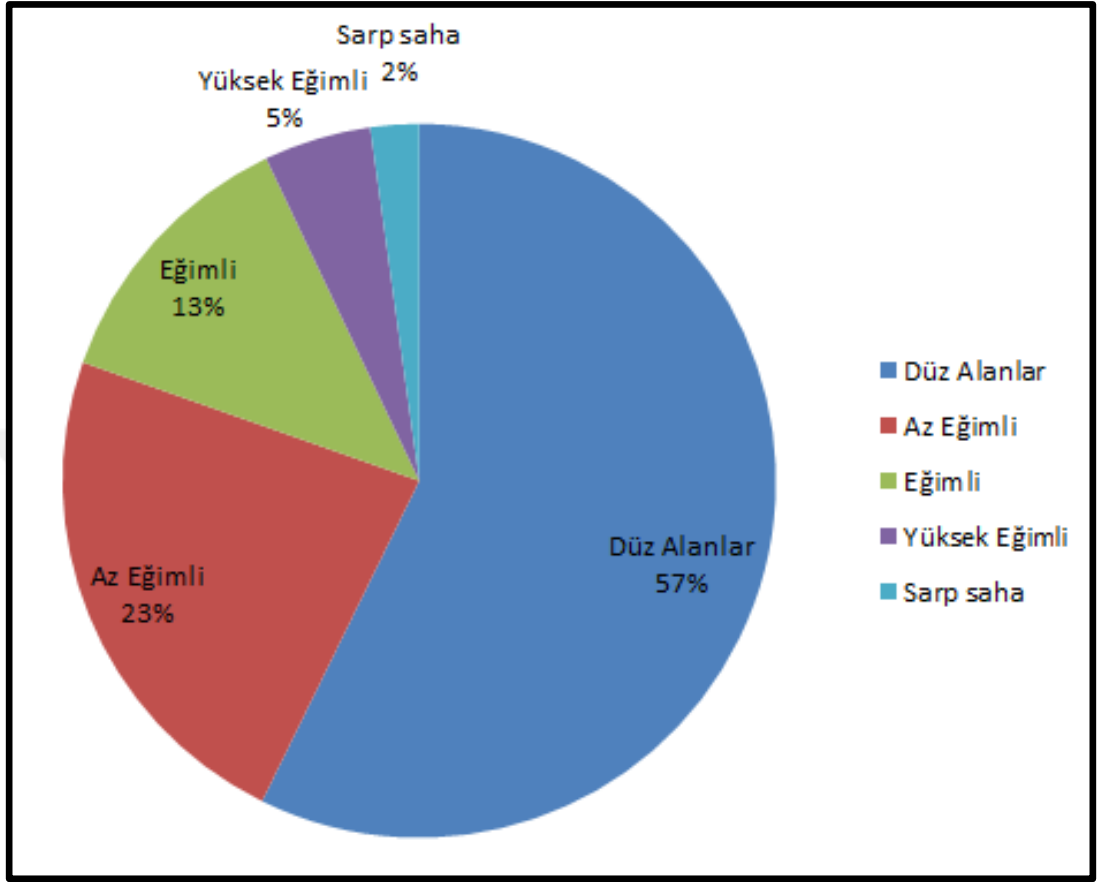
ve geleneksel Karadeniz yerleşmeleri nemli ve yağmurlu havaya göre yapıma zorunluğudur. Bu farklılıklardan dolayı her bölgenin kendine özgü bir mimari özelliği ortaya çıkmıştır. Özellikle seller, fırtınalar, şiddetli soğuklar ve kar yağışları gibi değişken çevre koşullarıyla insan yaratılışından itibaren karşı karşıya gelmiş ve toplumlar barınaklarını yapmaya başladıklarında da bunlara uyum sağlama ve bunlardan korunma savaşına girişmişlerdir. Yağmurların sağanaklar halinde görüldüğü yerlerde daha dayanıklı konutlara ihtiyaç duyulmuştur (Tümertekin ve Özgüç, 2009).

“Coğrafi konum, yer şekilleri, iklim ve su düzeni gerek bugünkü gerek tarih öncesi çağlarda Güneydoğu Anadolu’nun kültürel coğrafyasını şekillendiren en önemli öğeler olmuştur” (Erinç, 1980). Çalışma sahası olan Eski Midyat şehrin çekirdek kısmına karşılık gelmektedir. Çevresine göre eğim dereceleri yüksek olan bir alanda kurulmuştur. Eğim değerleri 12° ile 24° arasında değişmektedir (Şekil 24). Ters tekneyi andırarak bir şekle sahip olup tepeden yanlara doğru alçalan alanı vardır. Kent bu iki tepe etrafında saçaklanarak gelişme göstermiştir. Çalışma sahasının güneyi ve özellikle batısında yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Doğu ve güney kesimlerinde ise asma bahçeleri bulunmaktadır.

Şekil 24. Çalışma sahasının eğim haritası.

Çalışma sahasındaki eğimin oransal dağılımına baktığımızda sahanın %57'si düz (9727m²), %23'ü az eğim (3928m²), %13'ü eğimli (2131m²), %5'i yüksek eğim (827m²) ve %2'si ise sarp sahadan (373m²) oluşmaktadır (Şekil 25).

Şekil 25: Çalışma sahasındaki eğimlerin oransal dağılımı.

Vadi tabanında yapılan geleneksel evler daha geniş bir parseller üzerinde kurulmuştur. Bu evlerin diğerlerinden farklı olarak geniş bahçeleri vardır. Bu evlerdeki aileler genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşırlar (Şekil 26).

Şekil 26: Vadi tabanında yapılmış geleneksel evlerden biri.

Midyat, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin mimari özelliklerini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Bu evlerde tasarımı en çok etkileyen şey yazları 40-45 dereceye varan sıcak iklimdir. Köklü Mezopotamya geleneği ile İslam kültürünün etkisiyle gelişen serin, avlulu, içe dönük ev tipleri bölgede geleneksel olarak yüzyıllarca uygulanagelmıştır (Kaya, 2012). Doğal çevre şartlarının Midyat evlerine etkisine baktığımızda en baskın faktör jeolojik yapı ve iklimdir.

Anadolu'nun geleneksel yapıları üzerinde kullanılan malzeme her zaman belirleyici etkiye sahip olmuştur. Bunun nedeni yakın çevreden elde edilebilmesi ve ekonomik olmasıdır. Yerel mimarının oluşmasında yöreye özgü birçok faktörün etkisini görmek mümkündür. Bu nedenle yerel mimariyi birkaç faktöre bağlamak olanaksızdır. Çalışma sahasında iklimin kurak ve sıcak olmasından dolayı geleneksel evlerin şekli üzerinde de etkili olmuştur. Konut yapımında iklimin olumsuz etkisini minimum seviye indirmek ve özellikle sıcaklığı azaltıcı konut tipini inşa etmesi zorunluluk haline getirmiştir. Bundan dolayı yaz mevsiminde daha çok gölgelik ve serin yerlere ihtiyaç duyulduğundan evlerde genelde teras, eyvan ve revak gibi yarı açık mekânlar bulunmaktadır.

“Kalker formasyonunun geniş alan kaplaması ve kalınlığı, genel bir ifade ile kalkerin bolluğu ile birlikte, yöreden kolay temin edilebilmesi de taşın bir yapı elemanı

olarak önemini etkilemiştir” (Günel, 2011). Taş, fazla bir çabayı gerektirmeden, kolay bir şekilde araziden alınabilmektedir. Ana kayanın kolayca oyulabilmesi, yöre insanının yazın sıcağından, kışı soğuşundan koruyan doğal çevreyle uyumlu mağara meskenlerin yapımını kolaylaştırmıştır. “Kütleli Midyat kalker formasyonları içinde oyulmuş yüzlerce mağaralardan bir kısmı günümüzde de mesken olarak kullanılmaktadır” (Tolun-Denker, 1977).

Çalışma sahasında ve yakın çevresinde mağara köyleri olarak bilinen yerleşim yerleri mevcuttur. Çalışma sahasının batısında, 3 km uzağında Acırlı (Dérızbine) Mahallesi yakınında bulunan yer altı şehri olarak bilinen Eles (Eleth), çalışma sahasının doğusunda, 12 km uzağında bulunan Doğançay (Mzizah) mahallesi (Süryani yerleşim yeri) İdil sınırı yakınındaki Mağara (Kivex) köyü aynı zamanda bir (yezidi köyü) bunlar arasında yer alır. Bu yerleşim alanların ortak özelliği Hasankeyf’e benzerlik göstermeleridir. Midyat’ın bazı kaynaklarda mağaralar kenti olarak da tanınmasına ve bilinmesine bu durumun neden olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmaya konu olan Midyat’ın Işıklar ve Akçakaya mahallerinde çoğu geleneksel evin altında mağaralar vardır. Daha sonraki aşamada ise bu mağaralar üzerinde geleneksel evler inşa edilmiştir. ”Her ev coğrafyayı aynı derecede ilgilendirmez. Coğrafyayı ilgilendiren evler yapı malzemesi, şekil ve muhtelif kısımlarının tertip tarzı ile içinde bulunduğu coğrafi şartların etkisini taşıyan ve bu etkiyi aksettiren evlerdir. Bir ev çevre şartlarını aksettirdiği nispette coğrafi bir anlam taşır” (Tanoğlu, 1966). Çalışma sahası hem litolojik hem de geleneksel taş evleriyle bölgede ve yörede önemli bir konuma sahiptir (Şekil 27).

“Doğal taşlar, hemen her yörede bulunabilmeleri nedeniyle ilk çağlardan bu yana dünyanın her yerinde en yaygın biçimde kullanılagelen yapı malzemesidir” (Görçelioğlu, 1976). “Taş, mesken şekilleri üzerinde başta fiziki özellikleri sertlik, yumuşaklık, dayanaklık ve işlemeye elverişli olması derecesi ile etki eder” (Tolun-Denker, 1977).

İnsanlar, hemen hemen bütün faaliyetlerinde olduğu gibi, evinin inşasında da içinde bulunduğu coğrafi çevre koşulları, özellikle iklim ve topoğrafyanı etkisinde kalır. Kullandığı malzemeyi de yaşadığı çevreden temin eder. “Ortamın jeolojik yapısı, meskenlerde kullanılan malzemeyi etkilemesi bakımından önemlidir. Gerçekten de jeolojik bakımdan farklı yaştaki kayalardan meydana gelmiş olan sahalarda,

meskenlerin görünümünde bazı değişiklikler söz konusudur. Yapı malzemesi inşaat taşı elde etmeye uygun kayaçların bulunduğu bölgelerde meskenler taş mesken olarak belirlenmektedir” (Avcı, 1989).

Taş meskenler ağacın, toprağın yeterince bulunmadığı yerlerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Midyat geleneksel evlerinde kalker taşların eskiden beri yapı malzemesi olarak kullanılmasının temel gerekçeleri arasında yakın çevreden temin edilebilir olması, kolay işlenmesi ve iç mekânı ikliminden koruyucu yalıtım sağlaması sayılabilir.

Şekil 27: Midyat formasyonuna ait kalkerlerden bir görünüm (Midyat sanayi mahallesi).

Çalışma sahasının geleneksel evleri yakın çevreden sağlanan taş malzemeyle yapılmış olmalarından dolayı dikkat çekicidir. Midyat’ın Nusaybin, Kızıltepe ve Dargeçit gibi komşu ilçelerinde kalkerden yapılmış evler olsa dahi Midyat geleneksel evleri kadar tanınmamışlardır. Tabloya baktığımızda Midyat taşının diğer taşlara göre ısı iletkenliği, özgül ısı ve yoğunluğu daha fazladır (Tablo 3). Yapı malzemesi olarak kullanan Midyat taşının bu özelliklerine yöre halkı örnekler üzerinde laboratuvar da deney yaparak ulaşmadı. Yöre halkı arasında yaygın görüş Midyat taşından yapılan evlerin yazın daha serin kışın ise daha sıcak olduğu yönündedir.

Tablo 3: Bazı doğal yapı taşlarıyla yapı malzemelerinin fiziksel özellikleri.

Malzeme	Isıl iletkenlik k (W/mK)	Özgül ısı C _p (J/kg ⁰ C)	Isıl yayım a (m ² /s)	Yoğunluk (kg/m ³)
Beton	0.814	879	4.91x10 ⁻⁷	1906
Granit	2.855	816	13.15x10 ⁻⁷	2643
Kalker	1.261	908	5.68x10 ⁻⁷	2483
Kum taşı	1.855	712	11.65x10 ⁻⁷	2235
Mermer	2.772	808	3.94x10 ⁻⁷	2603
Tuğla	0.692	837	5.16x10 ⁻⁷	1602
Midyat Taşı	0.715	1032.7	4.679x10 ⁻⁷	1490
Mardin Taşı	0.7985	987.6	5.130x10 ⁻⁷	1580

Kaynak: (Adin, 2007).

“Bunun yanında yapı malzemesi olarak kullanılabilirliği araştırılan yöre taşları, beyazımsı sarı renkli bir kalkerdir. Bu durumuyla malzeme, ahşap gibi testere ile kesilebilmekte, matkapla delinebilmekte, sert kesiciler ile yontulabilmekte ve hatta çivi çakılabilmektedir. Taşların sahip olduğu bu cazip özellik, yörede inşa edilen binalarda yapı malzemesi olarak itibar görmesini sağlayan önemli nedenler arasında yer almaktadır. Öte yandan taş beyazımsı sarı renktedir (Şekil 28). Ayrıca taşlardaki nem oranı yüksektir. Donma sonucu malzemede çatlama, yüzeyde tozlanma ve kabuk halinde dökülme veya dağılma söz konusu değildir” (Adin, 2007). Taş evlerde özellikle dış cephelerde herhangi bir sıva maddesi kullanılmamaktadır.

Şekil 28: Çalışma sahasındaki ocaktan çıkarılmış kalker taşı.

Taşın yüzeyine işlenmiş desenler etkileyici bir görsellik sağlıyor (Şekil 29). Zamanla yapı yüzeyi üzerinde meydana gelen kirlenme sorunu ise, taş kırıntılarının kum haline getirilip duvarlara kumla, zımpara benzeri bir araçla ovulması sayesinde ortadan kalkıyor. Mevsimler geçtikçe kalker taşı sertleşmekte böylece sıcak ve soğuk karşısında daha koruyucu hale gelmektedir. Yani bu taşlar binayı, yazın kavurucu sıcağında serin, kışın soğukta da ılık yapabiliyor (Unutmaz, 2004).

Şekil 29: Atölyede işlenmiş kalker taşı.

İşlendikten sonra hava ve güneş ile teması sonucunda taşın sertleşmesi, özellikle yöre iklimine uygunluğunu ortaya koymaktadır. Gerek yörenin orman yönünden fakir olması sonucu ahşap malzemenin azlığı, gerekse kullanıldığı yapılarda yaz ve kış mevsiminde doğal klima ortamı oluşturması kalker taşının yüzyıllardır önemli bir yapı elemanı olarak kullanılmasını sağlamıştır.

Çalışma sahasında ve yakın çevresinde kalker formasyonun geniş alan kaplamasıyla ya da bol olması önemli avantajlar sağlamıştır. Litoloji aynı zamanda şehrin genel görünümü de etkilemiştir. Yeni yapılan kamu binalar taziye evi, otogar, saat kulesi ve benzeri binaların tamamı ya da en azından giriş kapıları Midyat taşından yapılmıştır. Midyat ilçe sınırları dâhilinde 26 adet Taş İşleme Atölyesi ve 5 adet ise taş ocağı bulunmaktadır (Tablo 4). Çalışma sahasında fazla taş ocağı olmasının nedeni hammadde ile yakından ilgilidir.

Midyat taşı, hem yurt içinde ve hem yurt dışında önemli pazarı olan yapı malzemesidir. Yazlık konut için, bahçe duvarları, kafe ve lokanta gibi dekorasyonunda

kullanılmaktadır. Yurt içinde İzmir, Gaziantep, Mersin, Adana ve İstanbul olmak üzere yurt içinde birçok ilde alıcı bulunmaktadır. ABD, İsveç, Hollanda, Almanya gibi ülkelerden şömine, kilise mihrabı, anıt, bina kaplama ve blok taşı şeklinde olarak kullanılmak üzere talepler doğrultusunda yurt dışına gönderilmektedir. Midyat taşının yurt dışına gönderilmesinde, Midyat'tan yurt dışına göç eden Süryaniler önemli rol oynamaktadır (Günel, 2011).

Tablo 4: Çalışma sahasında ve yakın çevresindeki atölye ve taş ocakları sayısı.

SIRA NO	İŞYERİ ÜNVANI	ADRES
1	Yolbaşı Taş Atölyesi	Siremşah Petrol Yanı
2	Tuğra Taş Atölyesi	Jandarma Arkası
3	Has Midyat Taş Atölyesi	Kapalı Cezaevi Önü
4	Batti Taş Atölyesi	Metal Beton Bitişiği
5	Ertaş Taş Atölyesi	Gentaş Yanı
6	Öz Midyat Katori Taş Atölyesi	Batman Yolu 3.K.m
7	Gülentaş Taş Atölyesi	Mercimekli Civarı
8	Değer Midyat Taş Atölyesi	Batman Yolu Üzeri
9	Göktenay Taş Atölyesi	Barış tepe Yolu
10	Antik Taş Kesme Atölyesi	Midyat Çıkışı Dargeçit Yolu
11	Piroğlu Taş Ocağı	Dargeçit Yolu Üzeri
12	Midyat Taş Atölyesi	Işıklar Mah. Cizre Cad.
13	Midyat Sağlam Taş Atölyesi	Işıklar Mah. Cizre Cad.
14	Tarihi Kent Taş Atölyesi	Sanayi Mah. Cizre Yolu
15	Osmanlı Taş Atölyesi	Sanayi Mah. Hastane Yol
16	Artuklu Taş İşletme Atölyesi	Mardin Yolu
17	Sanat Taş Kesme Atölyesi	Mardin Yolu
18	Sağlam Taş Atölyesi	Mardin Yolu
19	Ayasofya Taş Kesme Atölyesi	Gelin kaya Mah. Girişi
20	Enes Taş Kesme Atölyesi	Şeyh Elez Girişi
21	Bilgiçler Taş Ocağı (Maden Ruhsatı)	Şeyh Elez Mevkii
22	Pala Taş Ocağı (Maden Ruhsatı V.Göze)	Acırlı Erişti Yolu
23	Taş Ocağı	Mercimekli Yolu
24	Çetaş Taş Ocağı	Yolbaşı Yolu Üzeri
25	Çetaş Taş Atölyesi	Mardin Yolu
26	Çetin Taş Ocağı	Mercimekli Civarı
27	İşcan Taş Atölyesi	Yılbaşı Köy Girişi

28	Taş İşletmesi (Maden Ruhsatı)	Mülteci Kampı Arkası
29	Memocan Taş Ve Mermer Atölyesi	Cizre Yolu Üzeri
30	Mezopotamya Taş Kesme Atölyesi	Gentaş Beton Arkası
31	Taş Ocağı -Midyat Kaymakamlığı İşletme	Mekanize Taburu Bitişiği

Kaynak: Midyat Belediyesi.

“Üretim faaliyetlerinin herhangi bir alanda yoğunlaşmasında hammaddenin türü ve miktarı önemlidir. Özellikle sanayi tesisi, taş ve toprağa dayalı sanayi kolunda (çanak, çömlek, çini porselen, cam ve cam ürünleri, çimento sanayi vs.) faaliyet gösteriyorsa hammaddenin önemi daha da artmaktadır. Çünkü burada belirtilen sanayi dalının önemli bir özelliği imalat aşamasında hammadde kaybının çok olmasıdır. Tesisin hammadde kaynağından uzakta olması durumunda, değeri düşük olan ve ağırlık ile hacminden kaybeden hammaddenin taşınması maliyeti artırmaktadır. Bu da söz konusu tesisin hammaddenin yakınında kurulma zorunluluğunu doğurmaktadır” (Tümertekin & Özgüç, 2005).

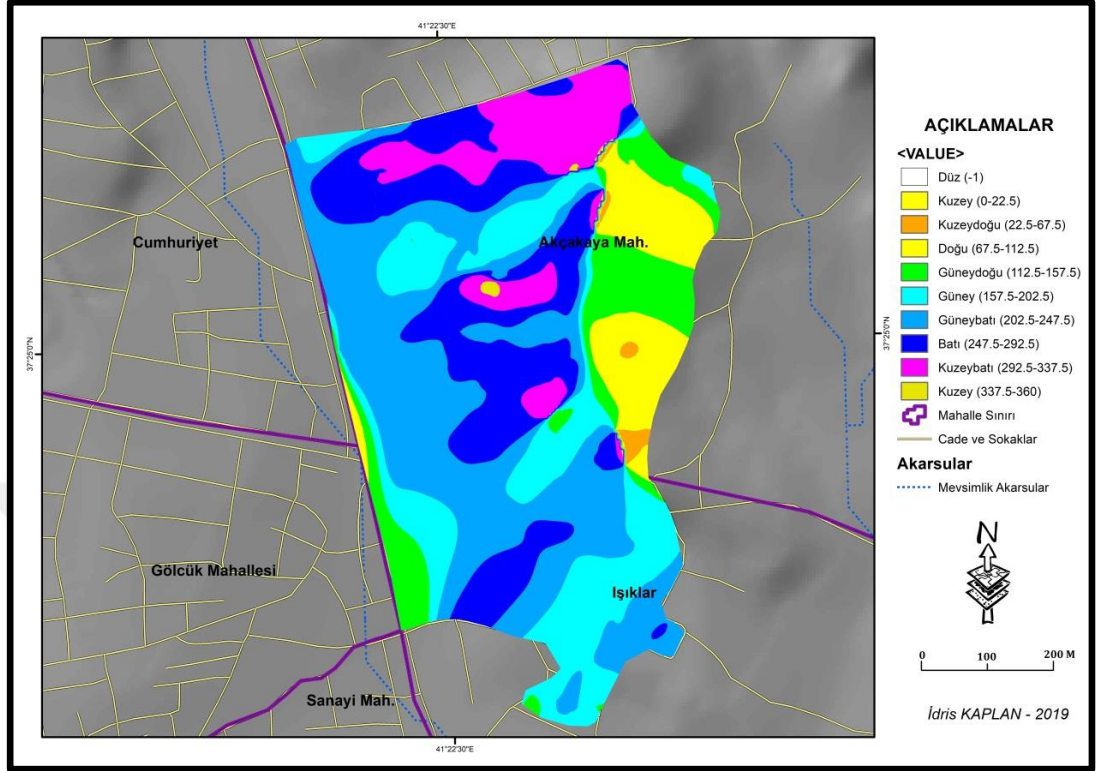
2.4. 1. Topoğrafik Yapının Yerleşme ve Meskenlere Etkisi

Topoğrafya şehir gelişimini üç şekilde etkilemektedir. Şehirlerin büyüme doğrultusu, sosyal bölgelerin oluşma kalıpları ve ulaşım hatlarının şekillenmesi. Ancak bu nedenler daha çok bakı etmeni ve eğim değerleri ile ilişkilidir. Yer şekillerinin sebep olduğu farklı ısınma olayına bakı denir. Şehirlerin kuruluşu ve gelişimi bakıdan etkilenmektedir. Bakı, güneş ışınlarının geliş açısını etkilemekte, bu duruma bağlı olarak radyasyon ve güneşleme süresinde farklılıklar yaşanmaktadır (Aliağaoğlu ve Uğur, 2009).

Bakı her zaman yerleşim yerlerin konumunu etkilemiştir. Türkiye’de kuzeyden esen rüzgârların soğuk ve sert olması, kışın kuzey yarımküreye güneş ışınlarının daha eğik düşmesi, insanları yerleşme yeri seçiminde, güneye bakan yamaçları seçmeye zorlamıştır. Bu zorlama, köyler kuzeye bakan yamaçta kurulurken bile, evlerin kapılarının ve pencerelerinin güneye bakışıyla sonuçlanmıştır (Özgür, 2010).

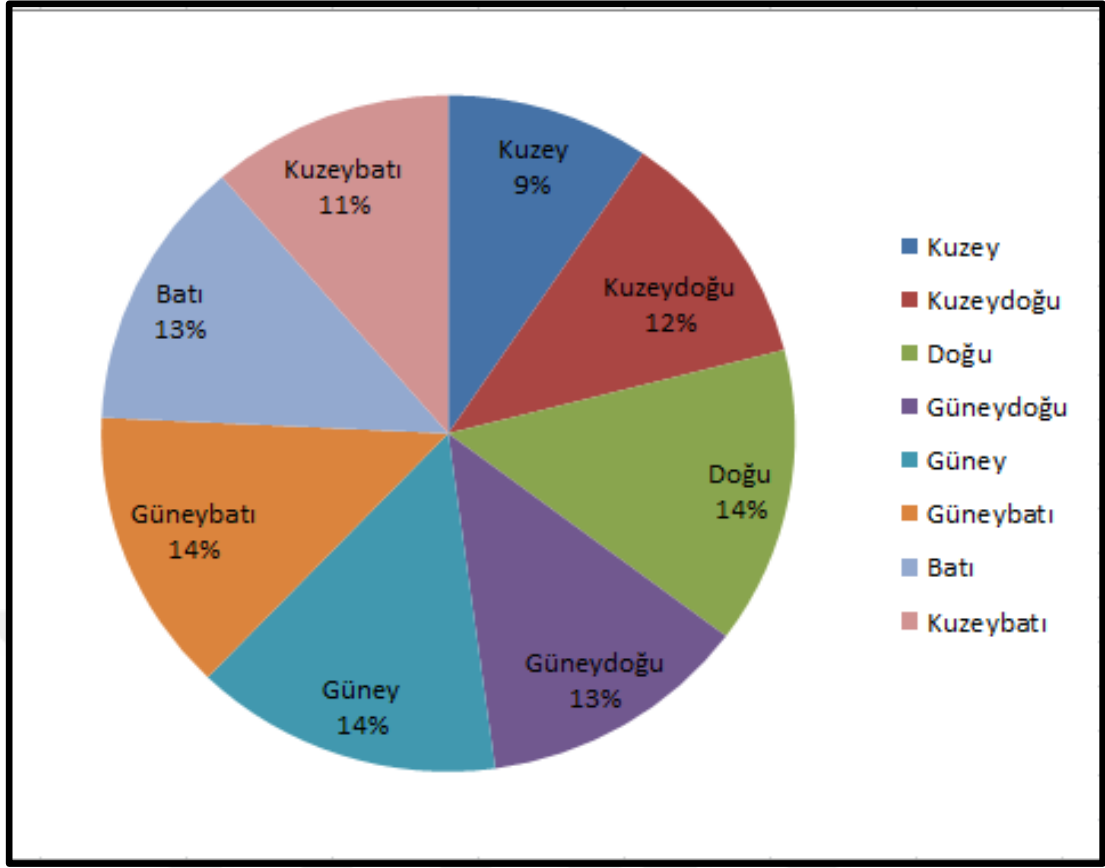
Çalışma sahasındaki geleneksel evlerin büyük bölümü, ana cephesi güney ve doğuya bakacak şekilde inşa edilmiştir (Dalkılıç, 2004). Yapılar, güneye yönlendiğinden cephelerde bu yön önem kazanır (Şekil 30). Planlamayı yönlendiren yaşama birimi, eyvan ve revak gibi ana mekanlar, genellikle güney cephesinde

toplanmıştır. Hiçbir yapı birinci kattan itibaren bir diğerinin önünü kesmediği gibi pencelerde birbirini görmemektedir (Kaya, 2012).

Şekil 30: Geleneksel Midyat evlerin olduğu sit alanındaki ortalama bakı değerleri.

Çalışma sahasındaki bakı oranları; doğu yönlü yamaçlar %14, güneybatı yönlü yamaçlar %14, güney yönlü yamaçlar %14, güneydoğu yönlü yamaçlar %13, batı yönlü yamaçlar %13, kuzey yönlü yamaçlar %9, kuzeybatı yönlü yamaçlar %11 ve kuzeydoğu yamaçlar %12 oranına sahiptir. Doğu ve güney yönlü cephelerin oranı %55'e karşılık gelmektedir (Şekil 31). Geleneksel evlerin büyük çoğu güneş ışınlarından daha fazla yararlanmak için güney ve doğuya bakacak şekilde inşa edilmiştir.

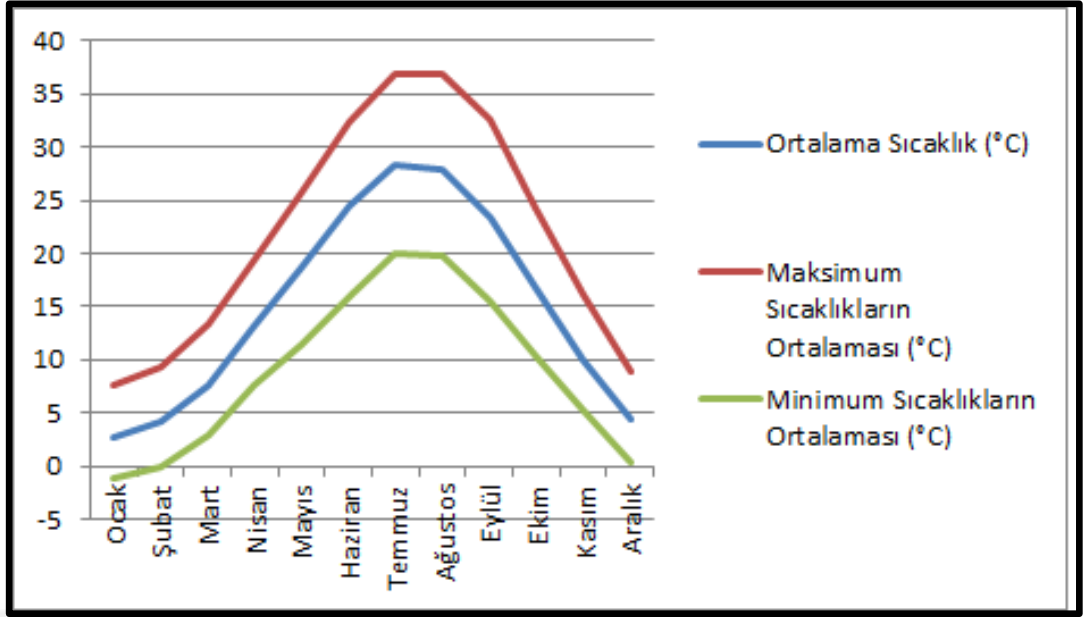

Şekil 31: Çalışma sahasındaki bakının oransal dağılımı.

2.4.2. İklimin Yerleşme ve Meskenlere Etkisi

İklim mimari alanda belirleyici bir etkiye sahiptir ve bu genel olarak da kabul edilmektedir. Bunun yanında coğrafi kültür üzerinde etkisini göstermektedir Evin şeklinde iklim hala belirginliğini sürdürmektedir (Rapoort, 1969). İnsanoğlu öncelikle barınma ihtiyacı duyar iklim de bu barınma şeklini belirler. İklim, insanın yaşam, konforunu etkiler. İklim, hava sıcaklığının, nemin, ışık yayılmasının bir sonucudur. Bu sebeple insanların rahat bir yerleşim elde etmesi için tüm bu faktörleri göz önünde bulundurması gerekir. Mekân, yerleşmenin şeklini, planını, yönünü, uzantısını etkiler. Ayrıca yerleşmenin yuvarlak, dikdörtgen gibi şekil almasını sağlar.

“Günlük kullanıma bağlı, Evin farklı katları arasındaki hareketler” düşey yönlü günlük taşınma hareketi” olarak adlandırılmıştır. Mevsimsel ya da günlük olarak kullanıcıların ev içindeki göçlerinin temel nedeni; yazın serin, kışın daha sıcak mekânlarda yaşamaktır (Şekil 32). Sıcak ve kuru iklime sahip Orta Doğu’nun tarihi yerleşmelerindeki geleneksel konut mimarisi bu tip tasarım stratejilerine göre biçimlendirilmiştir” (Dalkılıç vd. 2004).

Şekil 32: Çalışma sahasının en yüksek ve en düşük sıcaklık değerlerin aylara göre dağılımı(1969-1999).

İklim meskenlerde eyvan, revak ve teras gibi bölümlerin yapılmasını zorun kılmıştır. Eyvan, iki oda arasında bulunun yarı açık mekan olarak tasarlanmış aynı zamanda geçiş mekanıdır. Bahar ve yaz aylarında serin olduğu için kışın ise yağmurlu havalarda günlük işlerin yapılabilirdiği için çok kullanılmaktadır. ” Eyvan genelde kuzey kanatta bulunur ve güneye bakar. Mardin’de olduğu gibi geceleri güneyden esen serin rüzgarların etkisiyle bu yöne doğru yapıldığı söylenilebilir” (Dalkılıç, 2004). Eyvanların diğer bir özelliği de sıcak ve uzun yaz aylarında güneye baktıkları için özellikle öğleden sonra serin bir gölge oluşturmalarıdır. Revaklar ise üç tarafı ve üstü kapalı mekanlardır. İklimin olumsuz etkisini en az seviye indiren ve günlük işlerin yapıldığı mekanlardan biridir. Teraslar da aynı şekilde yazın güneşten koruyan, günlük işlerin yapıldığı, yaz gecelerinde ise yatılan mekanlardır.

“Duvar genişlikleri genelde 75 ile 115 cm aranda değişmektedir. Duvarın her iki tarafında da niş veya yüklüğün bulunması duvarın geniş yapılmasına neden olur” (Dalkılıç, 2004). Duvarların kalın olması evlerin iç kısmının yazları serin kışları ise ılık olmasını sağlamıştır (Şekil 33, 34). “Tavan ve duvarların kalın yapılmış olması iklimin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu yolla oda içi ile dış ortam arasındaki ısı transferi azaltılmaya çalışılmıştır.” (Aktacir vd, 1995).

Şekil 33. Sıcak ve soğuk havadan korunmak için yapılmış kalın duvarlı bir oda.

Pencereler genelde kemerli nişlerin içinde yapılmıştır. Bugünkü pencere boyutlarıyla kıyasladığımızda fazla büyük olmadıkları görülür. Pencerelerin genişliği genelde 70 ile 80 cm arasında değişmektedir. Bilindiği gibi küçük pencereler hem evin içindeki sıcaklığı muhafaza etmesi hem de dışardaki soğuk havanın içeriye girmesini engellemesi için tercih edilmektedir.

Şekil 34: Çalışma sahasındaki geleneksel evlerin pencere şekilleri.

Boyutları değişmekle birlikte evlerin tavanında ya da duvarlarının üst kısımlarında bırakılan havalandırmalar özellikle yazın sıcak havanın dışarıya çıkması sağlanmaktadır. Böylece evin içi daha serin olabilmektedir (Şekil 35).

Sahada kurak bir iklimin hüküm sürmesi ve daimi akarsuların olmaması nedeniyle özellikle yazları ciddi su sıkıntısı yaşanmaktadır. Gerçi su sorunu günümüzde de yaşanmaktadır. Şebeke suyunun olmadığı zamanlarda bu olumsuz doğal şartlardan korunmak için çörtlenlere² boru bağlanarak kışın ve bahar aylarında yağın yağmur suyu kuyularda biriktirilir. Böylece yaz kuraklığına karşı bir nevi su sorunu giderilmiş oluyordu. Aslında her evde en az bir kuyunun bulunması kuraklığın göstergesidir (Şekil 36). Her geleneksel evde çörtlen bulunmaktadır. Düz dam ve teraslardaki su tahliyesi için yapılmaktadır.

² Yağmur sularını alıp duvar temelinden uzağa akıtan, dam çevresi boyunca saçak kenarından dışarı doğru uzanmış oluk.

Şekil 35: Işıklandırma ve hava tahliyesi için bırakılan doğal havalandırma.

Şekil 36: Dam suyunun borularla tahliye edilmesi.

Çalışma sahasında, iklimin karasal oluşu yanında, yerleşim ünitelerin topografyaya uygun sınırlı bir alanda gelişmesi, iç içe bir yapılaşmaya sebep olmuştur. Dar sokaklardaki özellikle akraba evleri, sokak üzerindeki kabaltılarla birleştirilmiştir. Yine iklimin etkisiyle, yazları sıcaktan, kışları soğuktan korunmak amacıyla geniş

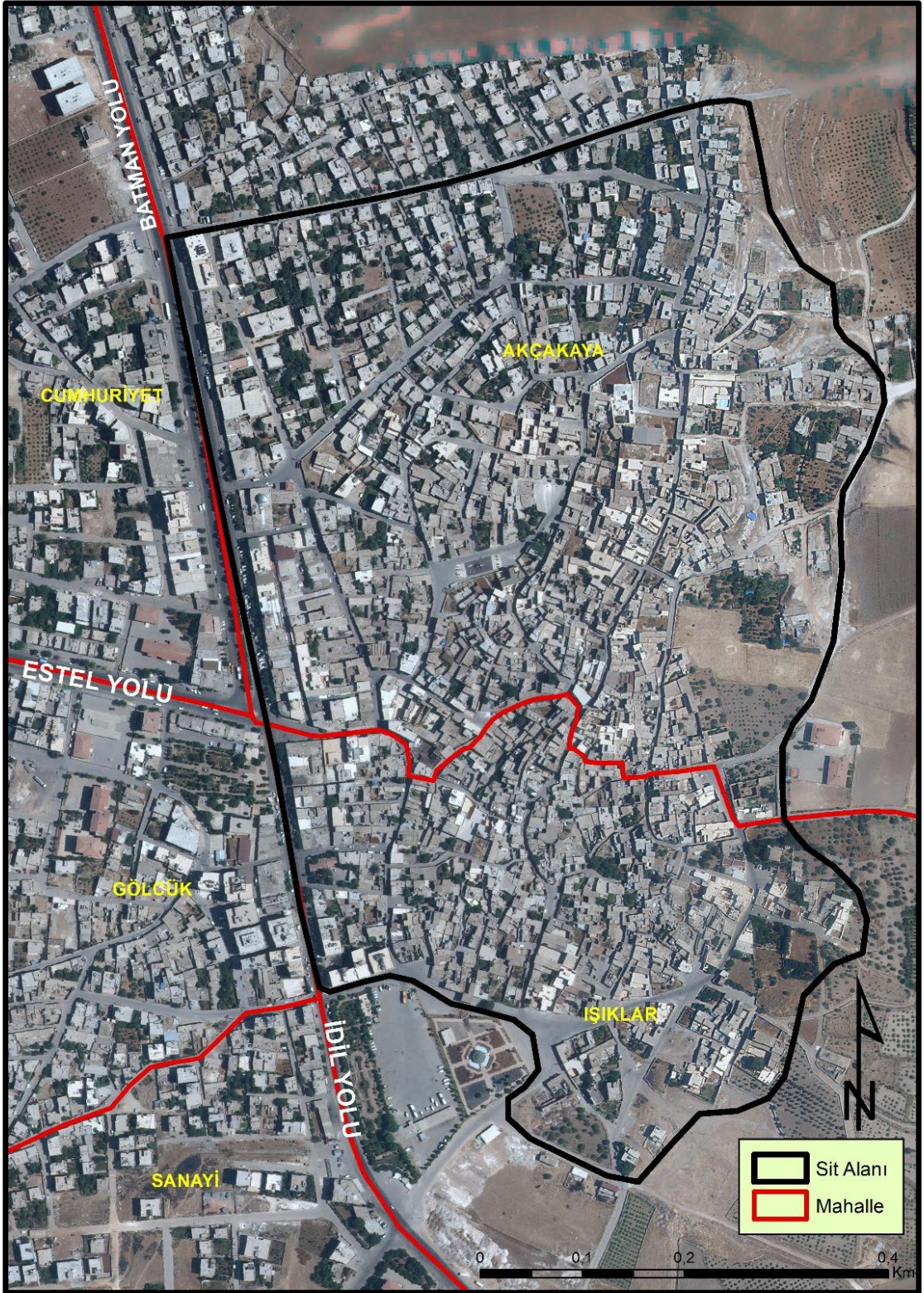
duvarlardaki pencere açıklıkları, yeterince küçük tutularak, yazları serin; kışları sıcak mekânlar oluşturulmuştur (Azizov ve Yılmaz, 2012).

Türkiye coğrafyasında farklı iklimler ve farklı kültürler görülür. Bunlardan kalan en önemli miras geleneksel yerleşimdir. Türk geleneksel yerleşmeleri yüzyıllar boyunca farklı kültürlerin etkileşiminden ortaya çıkmıştır. Bu yerleşim yapılarındaki farklı kültürlerin etkisinin yanı sıra, yapı teknolojisindeki ve çevre faktörlerin etkisiyle farklı yerleşim mekânların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır (Yüksek, 2013).

2.5. Beşeri ve Ekonomik Çevre Şartlarının Midyat Evlerine Etkisi

Çalışma sahasında geçmişten günümüze kadar birçok medeniyet kurulmuştur. Yöre, Sümer, Asur, Urartu, Makedon, Pers, Roma, Abbasi, Artuklular ve Osmanlılara ev sahipliği yapmıştır. Midyat'ın sahip olduğu farklı dinler, farklı diller ve kültürel birikim mimari yapısını da etkilemiştir. “Medeniyet havzaları, mimari gelenek ve insan dokusu farklı olmakla birlikte bütün bu şehirleri birleştiren ortak özellik bir medeniyetin yaşayan bir özetini bünyesinde muhafaza ediyor olmasıdır” (Davutoğlu, 2016).

Çalışma sahası ya da ilçe merkezinin sit alanına baktığımızda daha çok Kilise, Manastır ve Hanlar etrafında büyüyen ve gelişen bir kent olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda Turabdin bölgesin merkezi konumunda olması nedeniyle tarih boyunca farklı dinlere, farklı dillere ev sahipliği yapmış ve zanaatçıların uğrak yeri olmuştur (Şekil, 37).

Şekil 37: Çalışma sahasının ve yakın çevresinin uydu görüntüsü.

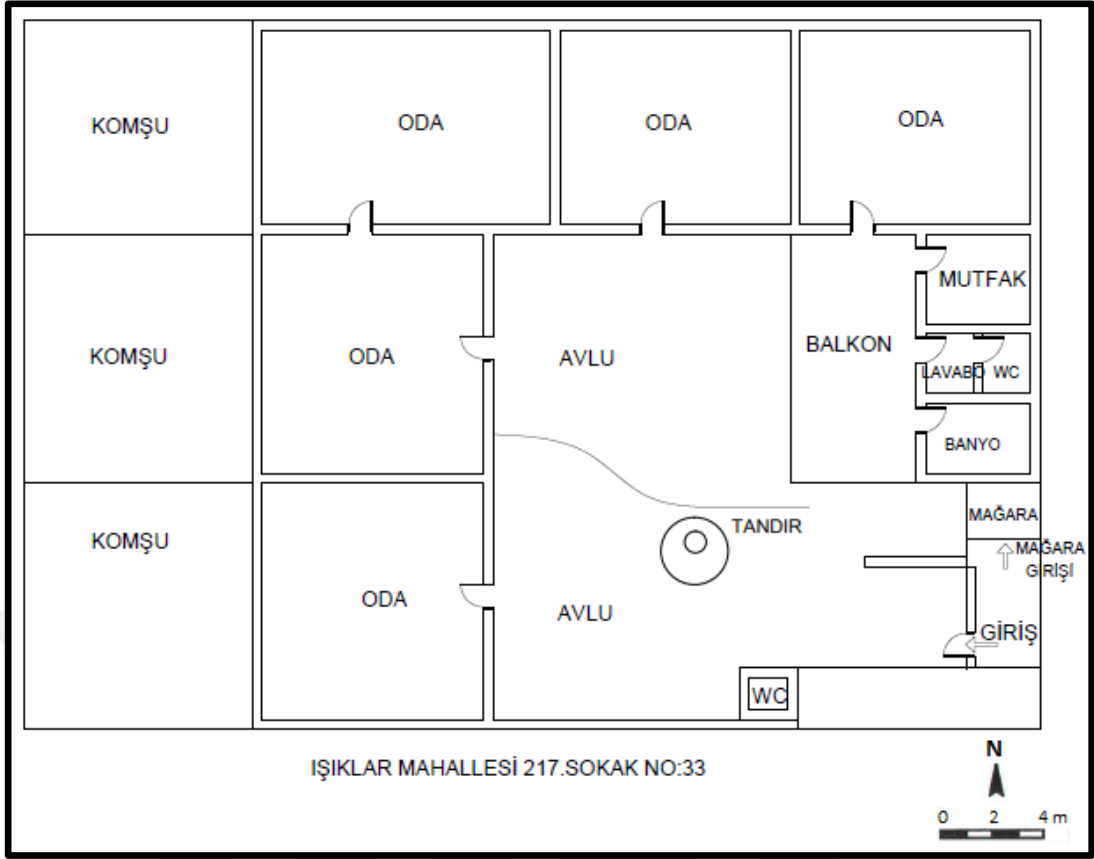
Geleneksel konutların yapılışı üzerinde doğal koşullar yerleşme yerinin seçiminde uygun olan veya uygun olmayan etkileri ilk belirleyici faktörlerdir. Bunu yapı malzemesi ve iklim şartları etkisi takip eder. Diğer faktörler arasında ise kültürler ve inançlar yer alır. Taşınmaz kültür varlıkları olan geleneksel evler insanın geçmişten

günümüze biriktirerek getirdiği kültürel birikimin ve komşu kültürlerle olan etkileşiminin en somut göstergelerinden biridir. Aynı zamanda ait oldukları toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik seviyesini veya gelişmişlik düzeyini gösterirler.

Bazen benzer doğal ortamlarda yaşayan toplulukların kurdukları yerleşmelerdeki konutlar birbirinden önemli farklılıklar gösterir. Konutlar, barındırdıkları özellikler ile toplumun ihtiyaçlarına göre nasıl şekillendirildiğini, aile yapısına göre nasıl inşa edildiğini ve buna bağlı olarak yapılan eklentilerin özelliklerini, dini hayatın etkisini, kadının toplum içerisindeki yerini, sosyal ilişkilere göre nasıl plânlandığını göstermektedir. Aynı zamanda fiziki çevrenin etkisinin insan tarafından olumlu şekilde nasıl kullanıldığını göstermesi bakımından maddi kültürün güzel bir yansımasıdır.

Geleneksel Midyat evleri, geniş aile yapısına göre yapılmıştır. Özellikle aile bireylerin ev içi uğraş ve faaliyetlerini karşılayacak şekilde planlanmıştır. Bundan dolayı da evler genelde avlulu yapılmıştır. Midyat evi tasarımında sonradan değişiklikler yapılmıştır. Evin erkeklerinden birinin evden ayrılması veya evin erkeğinin evlenmesi durumunda avlunun yanında uygun bir yerde bir bölüm eklenmiş ya da evin üzerine bir kat daha yapılmıştır (Şekil 38, 39). Örneğin şekil 37'deki evin ilk sahibi Süryani'ydi ve iki kardeş oturmaktaydı. Otuz beş yıl önce şimdiki sahibi tarafından satın alınmıştır. Ev daha sonra ihtiyaçlara göre yeni eklentilerle değiştirilmiştir.

Evin bazı kısımları iki kat bazı bölümleri ise üç kat yapılmıştır. Evin giriş kapısı ve bazı odaları doğuya bakmaktadır. Bazı odalar ise güneşe ve batıya dönük konumlanmıştır. Daha önce iki kardeş kaldığı için avlu yükseltisi fazla olmayan bir duvarla bölünmüştür. Sonradan eklenen bölümler ise evin içinde bulunmayan ıslak hacimler (mutfak, banyo ve tuvalet) olmuştur. Günlük ihtiyaçların karşılandığı avlunun ana kayası tamamen kalkerden oluşur. Evde tandır, kuyu ve taht da bulunmaktadır (Şekil 38, 39).

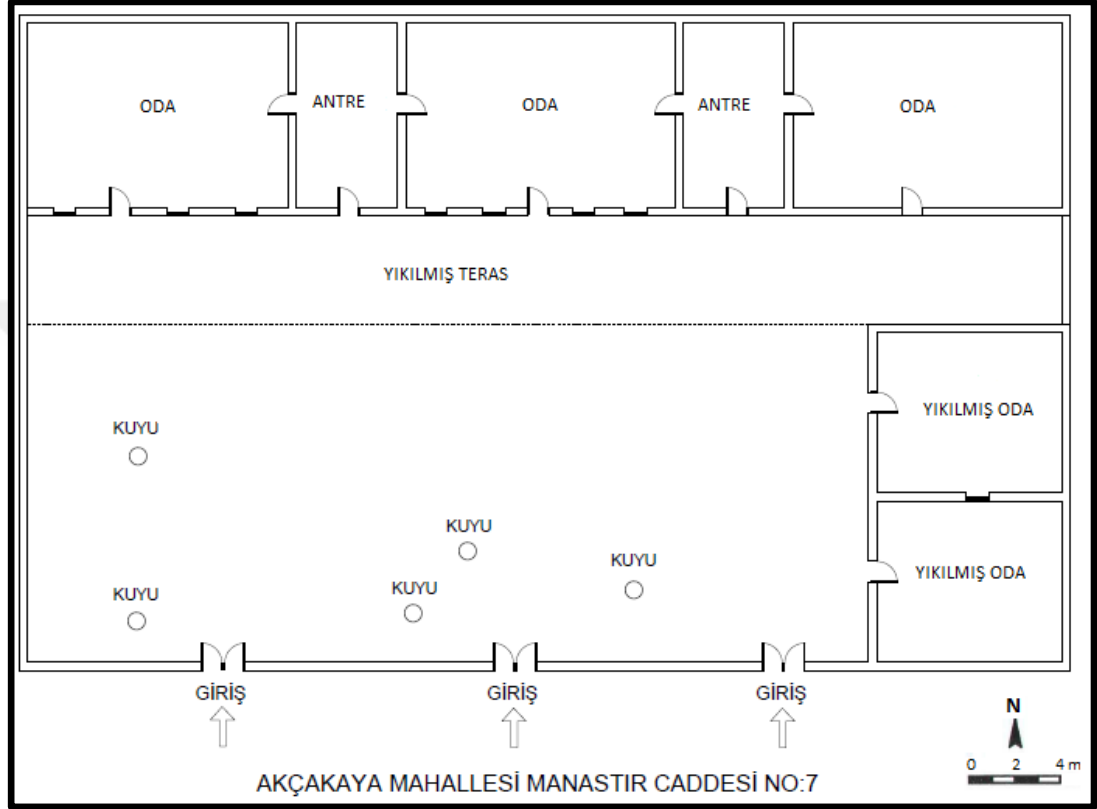

Şekil 38: Işıklar Mahallesi 217. Sokak no: 33.

Şekil 39: Işıklar Mahallesi 217. Sokak no: 33.

Çalışma sahasında ailelerin ekonomik yapısı özellikle çiftçilik ve hayvancılıkla geçinen ailelerin evlerinin yapımını önemli derecede etkilemiştir. Özellikle tarımla uğraşan ve geçinen insanlar evlerini daha çok vadi tabanında ya da tarlaya yakın yerleri tercih etmişlerdir (Şekil 40).

Şekil 40: Akçakaya Mahallesi Manastır Caddesi No:78.

Çalışma sahasının doğusunda tarım alanlarına yakın özellikle üzüm bağlarının içinde yer alan ve yıkılmak üzere olan geleneksel evde yaptığımız araştırma neticesinde evin Süryani bir aileye ait olduğu ve evde üç kardeşin oturduğu tespit edilmiştir. Ev iki katlı olup, üç girişi olan ve avlusunda birbirine bağlantılı beş kuyu bulunmaktadır. Daha sonra evin sahipleri Almanya'ya göç etmişlerdir. Eve bir ara Müslüman kiracılar oturmuş fakat kiracıların teröre destek vermesi bahanesiyle korucular tarafından çıkarılmış. Evin biraz olsa da sit alanının sınırında bulunmasından dolayı böyle bir düşünceye de varılmış olması muhtemeldir. Kiracılardan sonra ev hiç kullanılmamış ve 30-40 yıldır kullanılmamaktadır. Evin avlusundaki eklentilerin tavanı da yıkılmış durumdadır (Şekil 41). Geleneksel evler geniş aile tipine göre yapılmıştır. Günümüzde ise aile yapısı değişmiş çekirdek aile oturmuş olması evin

bazı eklentilerini kullanmaması neden olmuştur. Daha sonraki süreçte bazı eklentilerin yıkılmasıyla sonuçlanmıştır.

Şekil 41: Akçakaya Mahallesi Manastır Caddesi No:78, Harabe evin batıdan görünümü.

Bu başlık altında geleneksel evler yapılırken dinsel farklılıklar etkili oldu mu sorusuna cevap aramaya çalıştık. Midyat'ın Müslümanlardan önceki sakinleri Hristiyanlardır. Bilindiği kadarıyla Midyat'a ilk yerleşen Müslüman aile Nehroz ailesidir. Bu ailenin 1750'li yıllarda Midyat'a geldiği rivayet edilir. Süryani bir ailenin koruculuğunu yapmış olan Nehroz öldürülmüş, kan parası olarak vakıf arazisi olan kilise ev olarak Nehroz ailesine verilmiştir (Tan, 2011). Diğer aile üyeleri de bu kiliseye yakın yerlerde yerleşmişlerdir. Ev olarak verilen kilise 2011 de restore edilerek butik bir otel haline dönüştürülmüş ve bu eve Kasr-ı Nehroz ismi verilmiştir (Şekil 42, 43). Bilindiği gibi Müslümanlar tuvalet kapılarının kibleye bakmamasına özen görmektedirler. Yapılan saha çalışması ve örnek alınarak yapılan ev planlarında hem Süryani evinde hem de Müslüman evinde tuvalet kapısı kibleye bakan ev ile karşılaşılmamıştır. İki dine mensup insanların evlerinin mimari yapılarında belirgin farkın olmaması daha çok Süryani ustaların evleri yapmasına bağlanılabilir (Şekil 44, 45, 46). Yapılan saha çalışmasında örnek olarak ele aldığımız bir Süryani evi olan evde tek bir Süryani kadının yaşadığı gözlenmiştir. Geniş aile tipine göre yapılan ve daha önceki zamanlarda iki kardeşin oturduğu bu evde şimdi evin sadece bir bölümünün

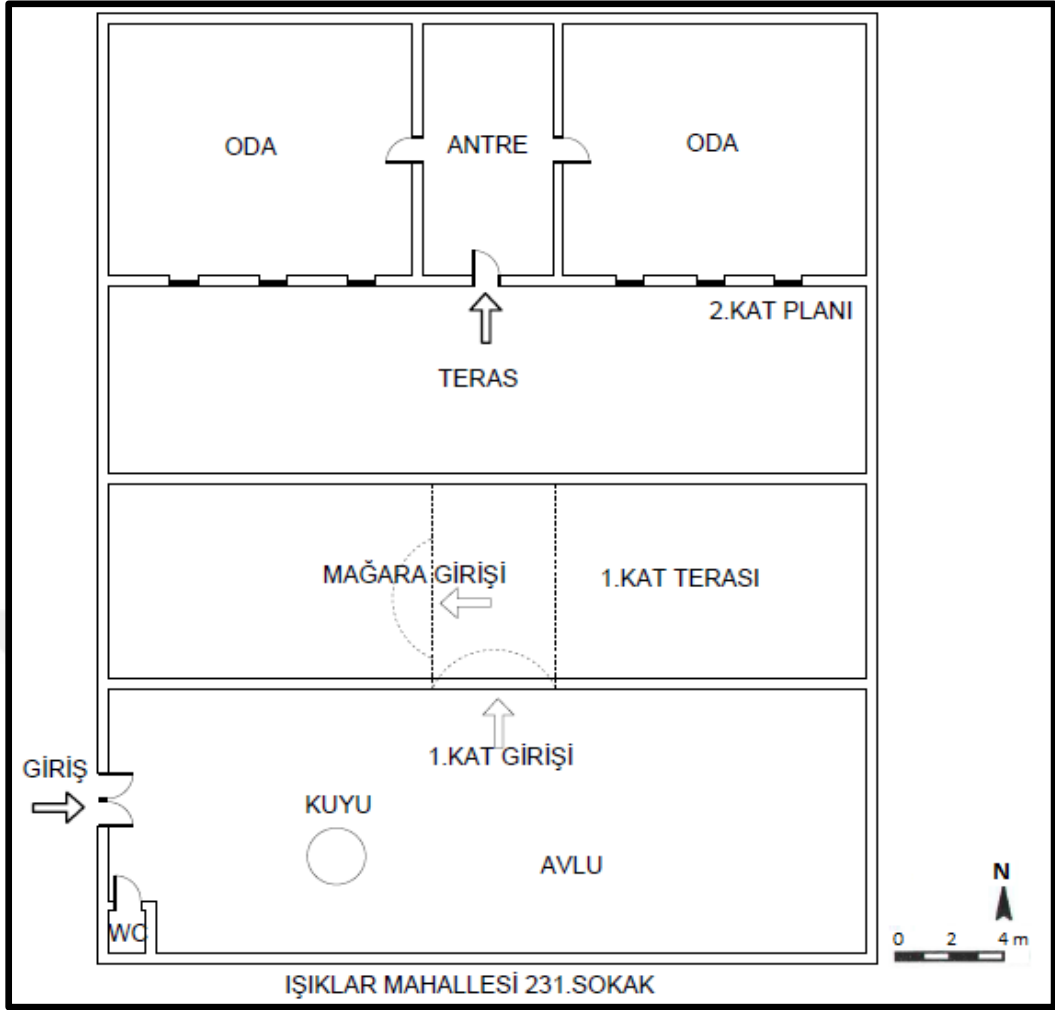
kullanılması, diğer bölümlerin boş kalması geleneksel evlerin en büyük sorunlarından. Bu da evlerin bakımsızlıktan ömürlerinin azalmasına sebep olmuştur (Şekil 54).

Şekil 42. Nehroz ailesine ait evin şu anki hali Kasr-ı Nehroz butik bir otele dönüştürülmüştür (Kaynak: <http://www.airkopter.com/tr/kasri-nehroz-hotel-midyat>).

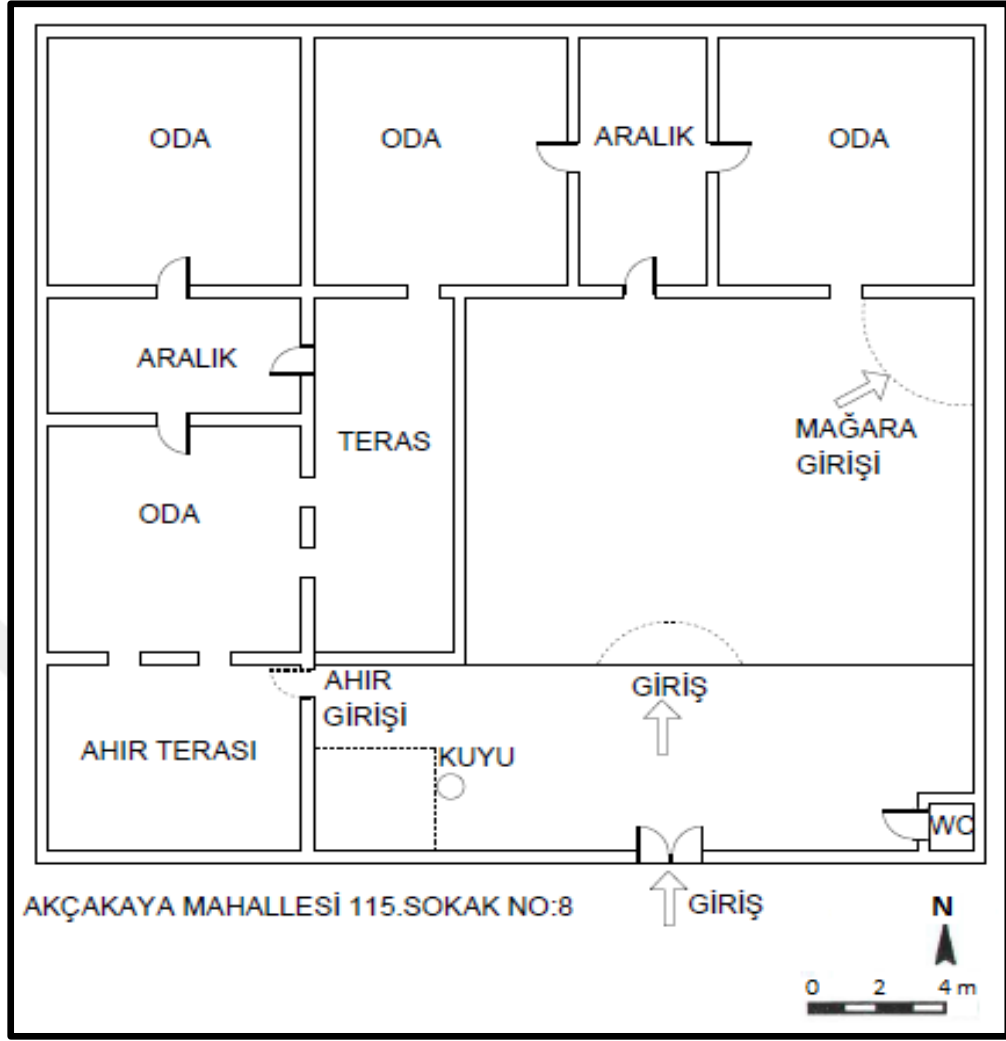
Şekil 43: Planı yapılan Kasr-ı Nehroz karşındaki diğer Nehroz aile bireyelerine ait evin avlusu.

Şekil 44: Kasr-1 Nehroz karşısındaki diğer Nehroz aile bireyelerine ait ev planı.

Şekil 45: Planı yapılan Süryani aileye ait evin içerden görünümü.

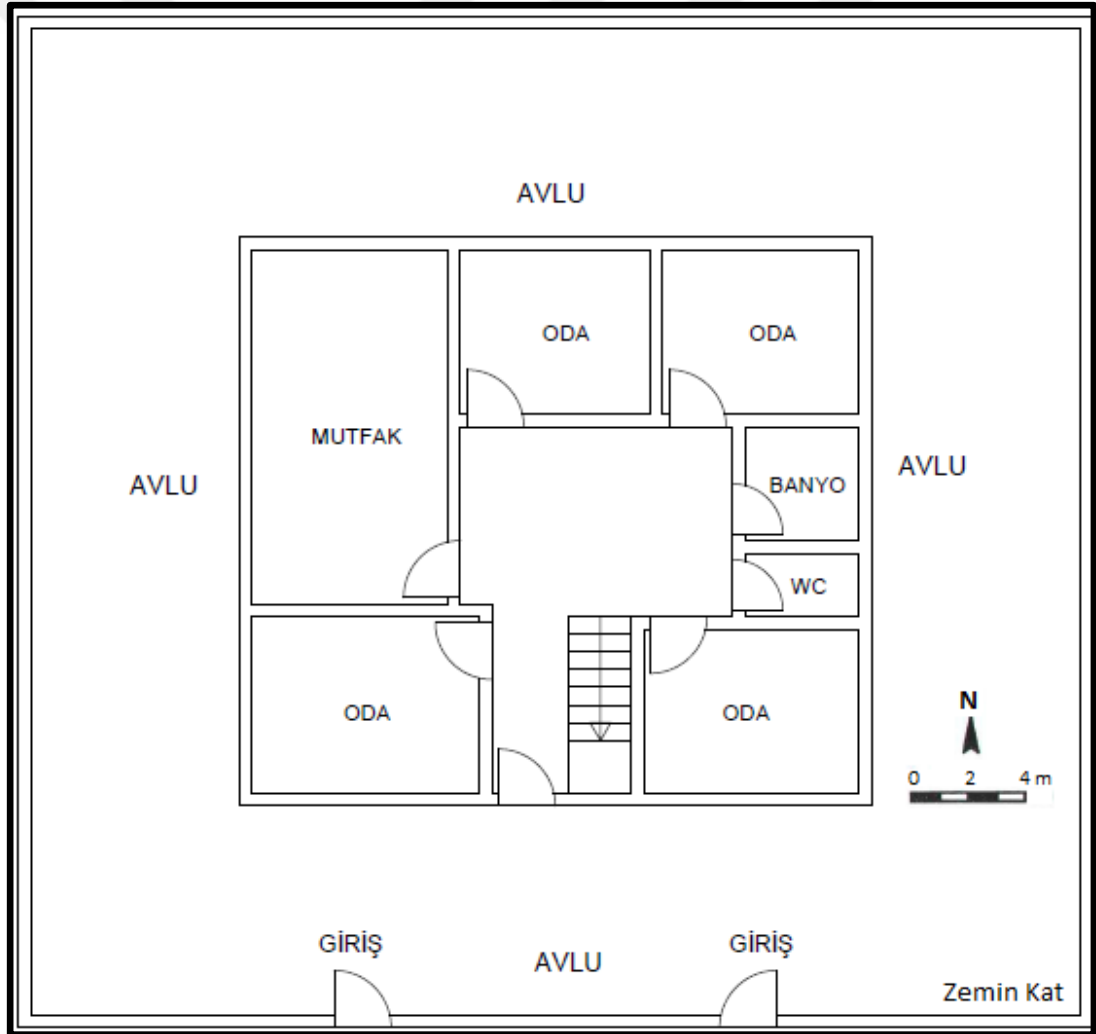

Şekil 46: Akçakaya Mahallesi 115. Sokak no: 8 Süryani bir ailenin evi.

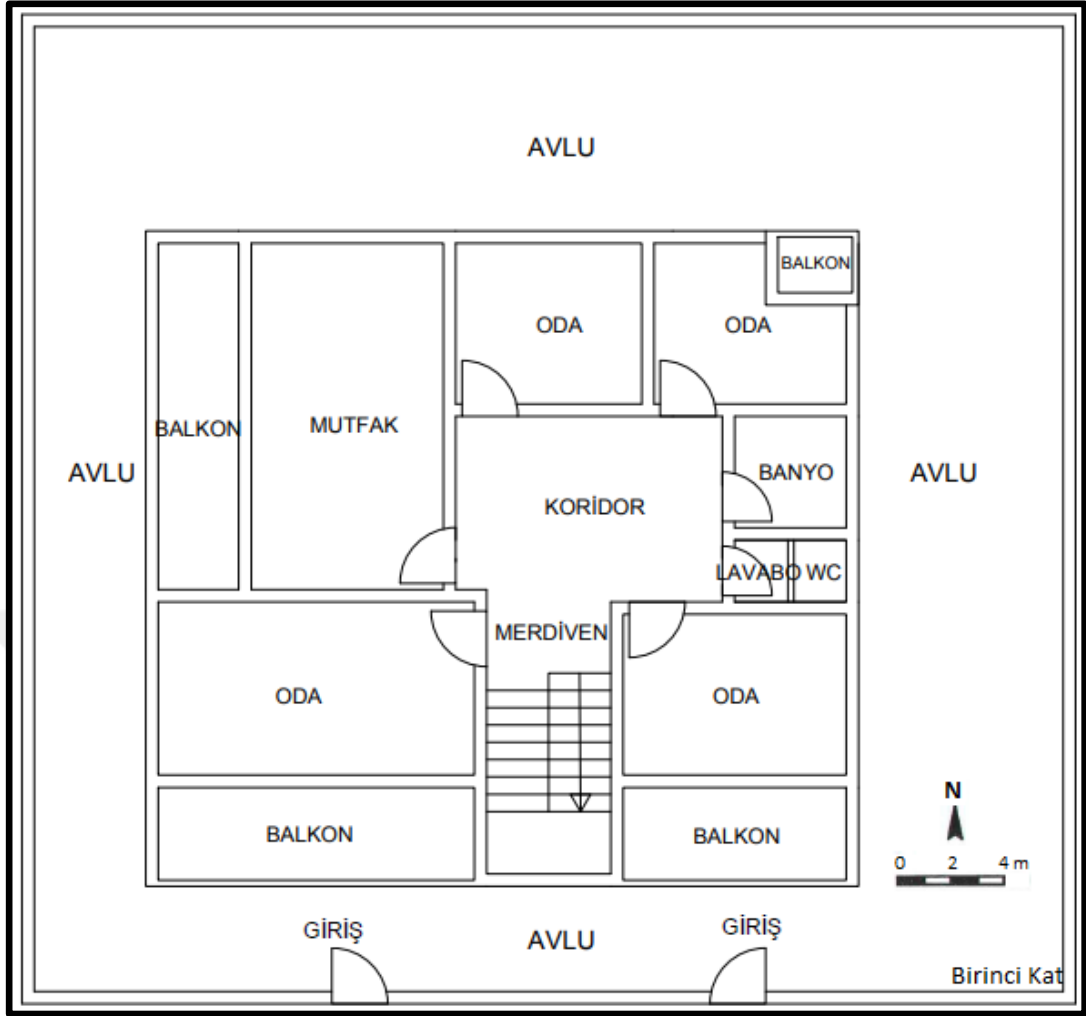

Şekil 47: Planı yapılan Süryani ailenin evin güneydoğudan görünümü.

Haci Aziz Konağının sahibi Şırnak İdil ilçesine bağlı Karalar beldesinde oturmaktadır. Midyat Işıklar Mahallesiinde iki arsa satın alarak iki ev yaptırmış. Biri oğlu için diğeri de kendisi için yaptırdığı Haci Aziz Konağıdır. Oğlu, babasına yakın yaptırdığı eve İdil Karalar beldesinden Midyat'a göç etmiştir. Babası daha Karalar beldesinde oturmakta evi tamamlandığında Midyat'a yerleşecektir. Sit alanında bulunduğu için bodrum artı iki kat yapma hakkına sahiptir. Bundan dolayı ev 3 katlı yapılmıştır. Evde dört oda, mutfak, balkon ve banyo bulunmaktadır. Haci Aziz Konağı geleneksel evlerden farkı daire tipinde olması, ilk önce kolonların yapılması daha sonra kalker taşından kaplanması, bahçe duvarlarının betonarme olması, dört tarafında da komşu payının bırakılması ve geniş balkonlara sahip olması gibi özellikleriyle diğeri geleneksel evlerden ayrılmaktadır (Şekil 48, 49, 50, 51).

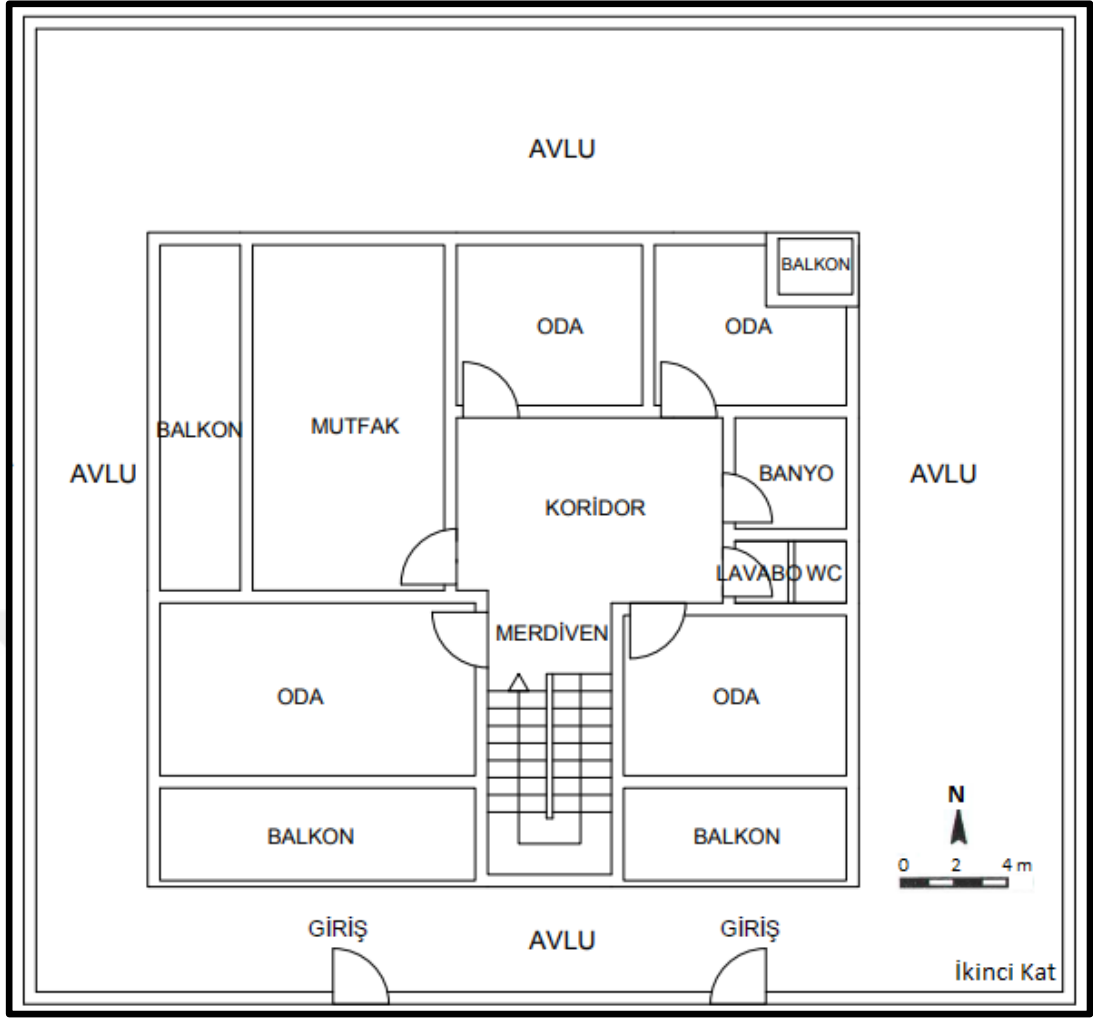
Şekil 48: Işıklar mahallesinde günümüzde yapılan geleneksel ev. Haci Aziz konağı zemin kat planı.

Şekil 49: Haci Aziz konağı birinci kat planı.

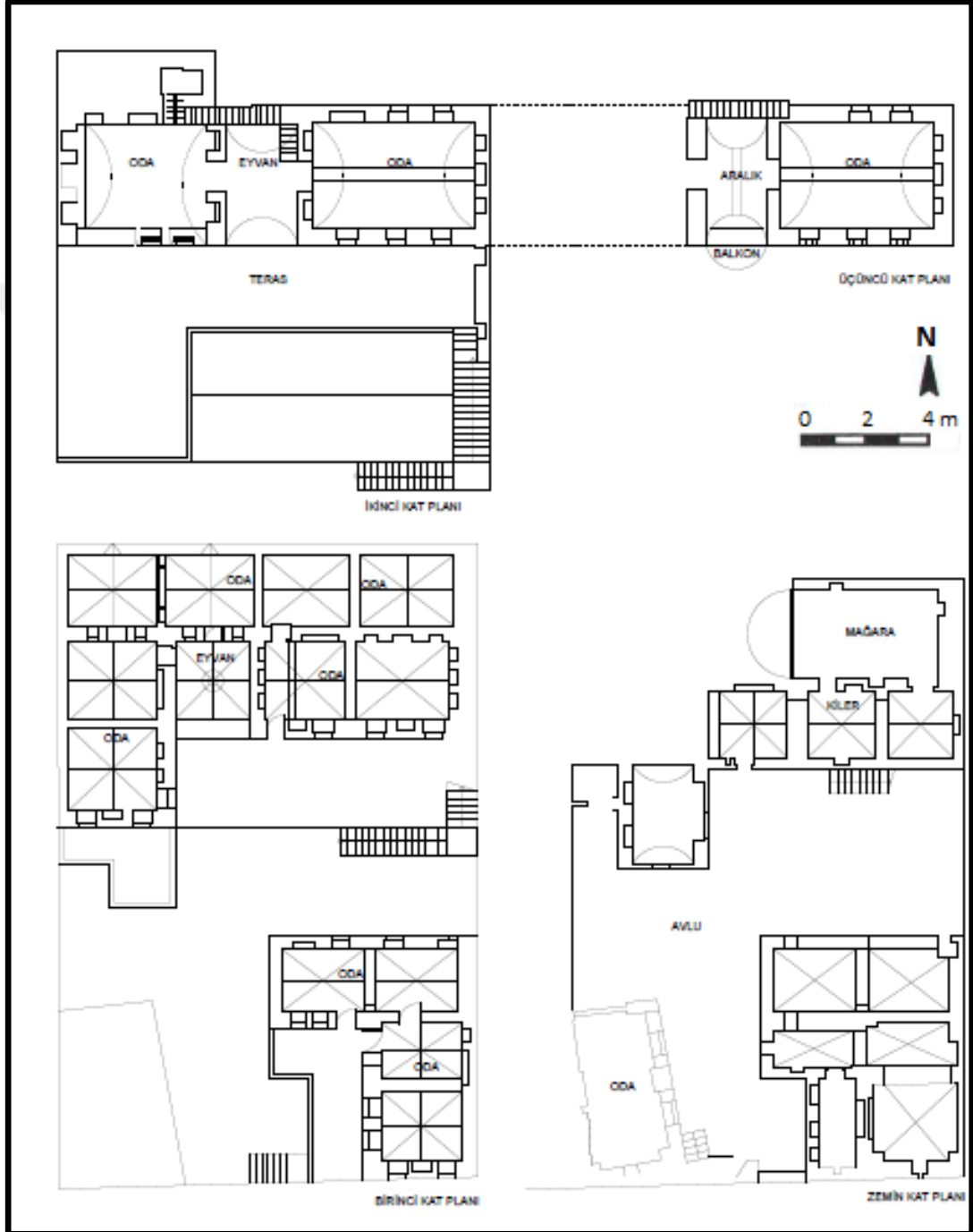
Şekil 50: Haci Aziz konağının güneyden görünümü.

Şekil 51: Haci Aziz konağı ikinci kat planı.

Midyat Konuk Evi, Süryani ve varlıklı bir aile olan İshak ve Şabo'nun evleriydi. Daha sonra Midyat kaymakamlığı tarafından satın alınmış ve 2000 yılında çekül vakfı yardımıyla restore edilerek kültür evi haline getirilmiştir (Kul, 2015). Akçakaya Mahallesinde bulunan konuk evi önemli bir sivil mimari örneğidir. Kentsel sit alanı içinde bulunan konuk evi aynı zamanda tescilli yapılar arasında da bulunmaktadır. Üç katlı olup yapılış tarihi ise bir odada 1945 olarak yazılmaktadır. Alt katta ana kayanın oyulmasıyla elde edilmiş bir oda bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü katlarda teras bulunmaktadır. Bu teraslar kademelenmiş, arazinin yüksekliği de eklenince şehre hâkim bir konum kazanmıştır. Gerek fiziki yapısı gerekse de planı, süslemeleriyle ve ihtişamıyla Midyat'a gelen yerli ve yabancı turistlerin uğrak yeridir. Özellikle gün batımını izlemek ya da eski ve yeni Midyat yapılarını aynı anda görmek için en çok ziyaret edilen mekânların başındadır. Konuk evine gelen ziyaretçi sayısını öğrenmek için yaptığım görüşmede fiş kesen görevlinin kayıt tutmadığını öğrendik. Ziyaretçi sayısı kesilen fişlerden tespit edilmeye çalışılmıştır. Ziyaretçi sayısının yaz ve bahar

mevsimleri ile ziyaretçi sayısının fazla olduğunu aynı şekilde hafta sonları artığı anlaşılmıştır. Bazı hafta sonları 1000 kişiye fiş kesildiği hafta içi ise 200-300 fiş kesildiği ve yılda yaklaşık olarak 100,000 bin kişinin evi ziyaret ettiği anlaşılmıştır. Bugüne kadar konuk evinde 8 dizi çekilmiş. Midyat Kaymakamlığı, Midyat Belediyesi ve Çekül Vakfı girişimleriyle kültür evine dönüştürülmüştür (Şekil 52, 53).

Şekil 52: Midyat konuk evi planı.

Şekil 53: Midyat konuk evi güneyden görünümü

(Kaynak:<http://esraturkdonmez.blogspot.com/2015/11/mardin-midyat-hasankeyf-mayis-2015.html>).

“İnsanlar tarafından oluşturulan farklı ev şekilleri tek bir tanımla açıklanamaz. İnsanların fikir ve tavırları değişen fiziksel çevreye göre değişiklik gösterir. Bu değişikliklerin sebebi sosyal, kültürel, geleneksel, ekonomik ve fiziksel faktörlerin farklılığından ve değişmesinden kaynaklanmaktadır” (Rapoport, 1969). Ev, bir bölge ve onun bulunduğu kültür hakkında çok şeyi ifade eder. Başka bir ifadeyle ev bütün olarak kültürün özenle işlediği ve maddi olarak görülebilir hale getirdiği bir mekândır.

Midyat geleneksel evleri her bölgenin evleri gibi yapıldığı dönemin sosyal, yanında, sahada hâkim olan mimari yapıyı da yansıtmaktadır. Zamanla geleneksel evlerin kullanıcıları değişmesinden dolayı bu değişim yeni sahiplerin istek ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Başka bir ifadeyle sosyal yapının değişmesi fiziki yapıdaki değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir (Şekil 54).

Şekil 54: Geleneksel evde ihtiyaca göre sonradan yapılan tuvalet ve banyo.

“Evin farklı üyelerinin ihtiyacı ve isteği zamanla değiştiğinden, değişim hiçbir zaman tamamlanmayacak bir süreçtir. İnsanlar hayatları için fazla düzen yaratmazlar ancak düzenleme ile ilgilenirler” (Thorns, 2010). “1950’ye kadar çok yavaş artış kaydeden (kendi iç dinamikleriyle) kent nüfusu, bu tarihten sonra özellikle kırsal alanlardaki yapısal dönüşümlerden kaynaklanan çözümlenin, kentlere yönelik yoğun göçlere neden olması sonucunda, çok hızlı bir artış sürecine girmiştir. 1950’den sonra artan ve kentleşme, günümüzde de devam etmektedir” (Işık, 2005) (Şekil 55).

“Çalışma sahasında geleneksel evlerde yaşayanların %65,7’si köyden kente göç eden aileler oluşturmaktadır” (Dalkılıç, 2004). Bu kırsal kesimden göç eden aileler Avrupa’ya göç eden Süryanilerden geleneksel evlerin çoğunu satın almışlardır. Günümüzde Midyat’ta sadece 120 Süryani aile yaşamaktadır. Süryani nüfusu da 500 kişidir. Değişen sosyal ve ekonomik hayat nedeniyle geleneksel evlerde yeniden ihtiyaçlara cevap vermek için değişikliğe gidilmiştir. Özellikle bazı aileler kırsal kesimden gelirken, alışkanlıklarını da beraberinde getirmiş. Kimi evlerde gereksinime göre eskisinin yanında briketten bir duvar daha eklenmiş, üzeri de kabaca sıvanmış. Tandıra yakılacak çalı çırpılar onların üzerine dizili, avluda küçük ve büyükbaş hayvanlar bekleniyor, süt sağılıyor. Oysa eskiden kente bile hayvan sokulmazmış (Uluocak, 1999).

Şekil 55: Geleneksel evlerin ardında yükselen betonarme evler (Kaynak: <http://www.airkopter.com/tr/kasri-nehroz-hotel-midyat>).

“Konutun yanında hangi eklentilerin bulunacağı konut sahibinin yapmış olduğu ekonomik faaliyetle doğrudan ilişkilidir. Örneğin konut sahibinin hayvancılıkla uğraştığı yerlerde konutun yanında ahır, tezeklik, danalık, ambar ve samanlık gibi eklentiler bulunurken tarımla geçimini sağlayan yerlerde ambar, tarım malzemeleri deposu, serender, tütün damı gibi eklentiler bulunmaktadır” (Tunç, 1997)

Çalışma sahasındaki tarihi nitelikte geleneksel evler, özellikle toplumun sosyal ve ekonomik yönden değişimden dolayı uzunca bir süre bazıları bakımsız kalmış bazıları da yeni ihtiyaç ve koşullara göre düzenlenmiştir. Bazılar da yıkılmış durumdadır. Eğer önlem alınmazsa geleneksel evler yıkılacak, yıkılmayan evlerin çoğu da özgün şekillerini kaybedecektir (Şekil 56, 57).

Sahada turizm faaliyetlerin geliştirilmesi geleneksel evlerin ve diğer el sanatları gibi geleneklerin korunması ve geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Böylece tarihi mekânının yeniden canlanmasına neden olacaktır (Şekil,58, 59).

Şekil 56: Vadi tabanında geleneksel evin yanında ihtiyaca göre yapılmış eklenti.

Şekil 57: Boş bırakılmış ve yıkılmak üzere olan geleneksel ev.

Şekil 58: Turizm amaçlı yapılmış yapay mağara.

Şekil 59: Konuk evine gelen turistlerden yararlanmak için damda yapılmış bir kafe.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırma sahası Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde, Mardin ilinin Midyat ilçesi sınırları içinde yer alır. İlçe doğudan Dargeçit ve İdil, batıdan Ömerli, kuzeyden Gercüş ve güneyden Nusaybin ilçeleriyle çevrelidir. Araştırma sahası, Eski Midyat ya da Doğu Midyat olarak bilinen kent merkezinin Akçakaya ve Işıklar mahallerinden oluşmaktadır.

Çalışma sahasında ana kaya Orta Eosen kalkerlerinden oluşur. Ana kayanın kolay işlenmesi ve yakın çevreden temin edilebilmesi bir yapı elemanı olarak kullanımını desteklemiştir. Bu kalkerler beyazımsı sarı renkli ve işlenmesi kolaydır. Ahşap gibi testere ile kesilebilmekte, çivi çakılabilmekte, matkapla delinebilmekte sert kesiciler ile yontulabilmekte ve desen yapılabilir. Bu özellikler, yapıların mimarisini etkilemiştir.

Yörede hüküm süren kurak ve sıcak iklim geleneksel evlerin mimarisini etkilemiştir. Yaz mevsimindeki sıcaklıklardan dolayı gölgelik ve serin yerlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle evlerde genelde teras, eyvan ve revak gibi yarı açık mekânlar bulunmaktadır. Geleneksel Midyat evlerinde kullanılan yapı malzemesi jeolojik yapı ile mimarisi ise iklim şartlarıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla Midyat evlerinin doğal çevre şartları ile ilişkisi tezin en önemli kısmını oluşturmuştur. Bunun yanında Midyat evlerinin kullanım özelliklerinin oluşmasında beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerinin de etkili olduğu anlaşılmıştır.

Özellikle 1970-1990 yıllar arası ve sonrasında kırsal kesimden kent merkezine göçlerin olması ve kentten dış göçlerin meydana gelmesi nedeniyle kentin sosyal yapısında bazı değişimlere sebep olmuştur. Göçün yanında, terör olayları, altyapı, eğitim ve ekonomik yapıdaki yetersizlikler, güvenlik, kan davaları gibi faktörlerden dolayı Midyat merkez ve çevre köylerden batıya olan göçü artırmıştır. Bu yaşanan göçün yarattığı en önemli sonuçlardan birisi de Midyat yerleşmesinin kimliğini oluşturan, önemli toplumsal unsurlarından biri olan Süryani nüfusunun azalmasıdır. Bundan sonraki süreçte ise göç eden Süryani nüfusun evlerine yerleşen bireyler geleneksel evleri kendi istek ve ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirmiştir. Ev sahiplerinin ihtiyaçlarının değişmesiyle evlerin mimari planları da değişme uğramıştır. Özellikle ıslak hacimler –mutfak, banyo, tuvalet değişmiştir. Bunların yanında evlenip evden ayrılan erkek çocuklar için ya kat çıkılmış ya da eve yeni bir bölüm eklenmiştir.

Sonradan eklenen bu bölümler Geleneksel evlerin özgün yapılarının bozulmasına neden olmuştur.

Literatür araştırması sonucunda Midyat ile ilgili pek çok akademik çalışmanın yapıldığı anlaşılmıştır (Dalkılıç, 2004; Günel, 2011; Yanmaz, 2001). Bu çalışmalarda yapı malzemesi olarak kullanılan kalker taşı ve evin mimari yapısının ayrı ayrı ele alındığı dikkati çeker. Bu çalışmada ise başta ana kaya olmak üzere, doğal ortam koşulları ve beşeri ortam özelliklerinin Midyat Evleri üzerindeki etkisi birlikte ele alınmış ve incelenmiştir. Birçok coğrafi faktörün geleneksel Midyat evlerine etkisi ortaya konulmuştur. Çalışma bu yönüyle önceki çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışmada doğal çevre şartları ile beşeri ekonomik faktörlerin geleneksel Midyat evlerine olan etkisi ortaya konulmuştur. Dolayısıyla yerel coğrafi şartların etkisini ortaya koymak için araştırma sürecinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Konutların mimari tasarımında yerel coğrafi şartlar dikkate alınmış mıdır?
- Doğal çevre şartları (ana kaya, topoğrafya, iklim, hidroğrafya, bitki örtüsü ve toprak özellikleri) konutların tasarımında etkili olmuş mudur, etkili olmuşsa, bunlardan hangisi daha ön plandadır?
- Beşeri ve ekonomik şartlar (konut sahibinin ekonomik durumu, aile büyüklüğü, eğitim durumu, kültürel ve dinsel farklılıklar vs) konut tasarımında etkili olmuş mudur? Etkili olmuşsa bu farklılıklar konutlara nasıl yansımıştır?

Araştırma neticesinde varılan sonucun Midyat evlerinin doğal çevre şartları ile ilişkisi çalışmanın en önemli kısmını teşkil etmektedir. Çalışmanın diğer kısmını doğal çevre kadar etkili olmazsa da beşeri unsurlar da etkili olmuştur.

- Doğal çevre şartlarından jeolojik yapı ve iklimin Midyat evlerine etkisi en baskın faktörler olduğu görülmüştür. Kalker taşın bolluğu, yöreden kolay temin edilebilmesi taşın bir yapı elemanı olarak kullanılmasını desteklemiştir. Ayrıca Midyat taşının özellikleri ve kolay işlenebilir olması yapı malzemesi olarak kullanılmasını kolaylaştırmıştır.
- Litoloji şehrin görünümünü etkilemiş ve doğayla uyumlu bir manzara kazanmasına neden olmuştur. Yeni yapılan kamusal binalar; taziye evi, mezarlıklar, otogar, saat kulesi ile bazı kurum binasının giriş kapıları kalker taşından yapılmıştır.

- Midyat ilçe sınırları dâhilinde 26 adet Taş işleme atölyesi ve 5 adet ise taş ocağı mevcuttur. Taş ocağı ve atölyelerin çokluğu hammadde bolluğuyla ilişkilidir.
- Geleneksel evlerin mimari tasarımını iklim de önemli ölçüde etkilemiştir. Yazın sıcağından kışın soğuşundan koruyan bölümler inşa edilmiştir. Teras, revak ve eyvan gibi bölümler buna örnek verilebilir.
- Vadi tabanında yapılan geleneksel evler daha geniş parseller üzerinde kurulmuştur. Bu evlerin diğerlerinden farklı olarak geniş bahçeleri de vardır.
- Evlerin duvarlarının kalın pencerelerinin büyük yapılmaması iklimin etkisindedir.
- Geleneksel evlerinin damlarındaki çörtlenlere boru bağlanarak kışın ve bahar aylarında yağın yağmuru kuyuya tahliye edilmesi ya da başka anlatımla her evde kuyunun bulunması yaz kuraklığına karşı alınmış bir önlemdir.
- Bakı ve eğimde mimari tasarımını etkilemiştir. Yamaçlarda ve dağ alanlarında inşa edilen evlerin mimari tasarımları birbirinden farklıdır.
- Geleneksel evler geniş aile ve uygun olması bireylerin ev içi uğraş ve faaliyetlerini karşılayacak şekilde planlanmıştır. Bundan dolayı evler genelde avlulu yapılmıştır. Kırsal kesimden göç eden ailelerin özellikle tarımla uğraşın ve geçinen insanların evleri daha çok vadi tabanında ya da tarlaya yakın yerlerde inşa edilmiştir.
- Geleneksel evlerin özgün hallerinde ıslak hacimlerin bulunmadığı anlaşılmış daha sonra bunlara banyo ve tuvalet gibi ilaveler yapılmıştır.
- Geleneksel evlerde dinsel farklılığa bağlı belirgin bir farkın olmadığı anlaşılmıştır. Evlerin tasarımında din farkına bağlı tasarım olmaması, diğer coğrafi şartların daha zorlayıcı ve taş duvar ustaların genelde Süryani olmasıyla da ilişkili olabilir. Sahibi değişen evlerde bazı yeni bölümler eklenmiş, bazı bölümler de kullanılmadığı için atıl kalmıştır. Zamanla bu bölümler bakımsızlıktan zarar görmektedir.
- Geleneksel evlerin turizme açılması geleneksel evlerin korunmasına büyük katkı sağlayacaktır.
- Midyat, tarihiyle, geleneksel evleriyle hem bölgede hem de Türkiye’de önemli bir konuma sahiptir. Yeterince tanıtılmadığı için bu mekânsal zenginlikten

yeterince yararlanılmaktadır. Hem ulusal ve uluslararası tanıtımların artırılması gerekmektedir.

- Midyat'ın sahip olduğu farklı kùltürler, etnik yapısı ve inançlar ile bir zenginlik kaynağıdır. Bu çok renkliliğin ve çeşitliliğin korunması kültürel değerlerimizin gelecek nesillere taşınması açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adin, H. (2007). Mardin ve Midyat'ta Kullanılan Bina Yapı Taşlarının Bazı Fiziksel Özellikleri, *Mühendis ve Makina*, Sayı: 570, 13-17.
- Aktacir, A., Okuyan, C., Hilallı, İ. (1995). Geleneksel Urfa Evlerinin İklimlendirme Açısından İncelenmesi, *10. Ulusal Isı Bilim ve Tekniği Kong.* Ankara.
- Aliağaoğlu, A. ve Uğur, A., (2009). *Şehir Coğrafyası*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Alioğlu, F. (2000). *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, İstanbul: Tarih Vakfı 62-63.
- Arınc, K. (2011). *Türkiye'nin İç Bölgeleri*. Erzurum: Biyosfer Yayıncılık.
- Atalay, İ. (1996). Pleistosen Sonu Holosen Başlarında Anadolu'nun Pelacoğrafya Şartlarına Genel bir Bakış. *Türk Kültür, Dil Tarih Kurumu Coğrafya Araştırmalar Dergisi Sayı 4*.
- Atalay, İ. ve Mortan, K. (2011). *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Avcı, S. (1989). Ilıcada Coğrafi Şartlar Ve Mesken İlişkileri. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, ss.175-191.
- Azizov, A. ve Yılmaz, A. (2012). "Batman Köylerindeki Kaya Oyma Ev Geleneği İçerisinde Ramazan Yağız Evi", *Uluslararası Katılımlı XVI. Ortaçağ- Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Sayı, 1, sy. 65-79. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- Bal, A. (2013). *Midyat Taş Mimarisinde Görülen Motiflerin Selçuklu Motifleriyle Karşılaştırılması ve Bu Motiflerin Çağdaş Mimariye ve Sanat Eğitime Katkısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Anabilim Dalı, Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı Ankara.
- Bekleyen, A., ve Dalkılıç, N. (2012). Design with climate-what can we learn from the past to cope with climate in terms of design strategy and usage style of courtyard houses. *Middle-East Journal of Scientific Research* 11, 357-366.
- Bekleyen, A., Dalkılıç, N., ve Özen, N. (2014). Geleneksel Mardin Evi'nin Mekânsal ve Isısal Konfor Özellikleri. *Türk Bilim Araştırma Vakfı* 7, 28-44.
- Biricik, A., S. (1974) Mardin ve Mücavir Mıntıkasının Strüktür ve Jeomorfolojisi, *Türk Coğrafya Dergisi Sayı: 26, s: 121-134*.
- Çağlayan, M., ve Dalkılıç, N. (2012). The Architectural Features of Traditional Pavilions in Mardin–Southeastern Anatolia. *International Journal of Academic Research* 4.
- Dalkılıç, N. (2004). *Midyat İlçesindeki Kültürel Zenginliğin Oluşturduğu Geleneksel Mekânsal Dizgenin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.
- Dalkılıç, N. ve Aksulu, I. (2004). Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi* 19. 313-326.

- Dalkılıç, N. (2008). Geleneksel Konutlarda Kullanıcı-Mekân İlişkisi: Midyat Örneği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1.*
- Daşdemir, D. (2009). Midyat İlçe Merkezi'nin Coğrafyası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya ABD Erzurum.
- Davutoğlu, A. (2016). *Medeniyetler ve Şehirler*. Ankara: Küre Yayınları.
- Demir, M. (2012). "Asur Kaynakları Işığında Tur Abdin (Kasieri)". *1. Uluslararası Midyat Sempozyumu*. 7-9 Ekim, Mardin.
- Demircan, Ş. (2014). *İnanç Turizminin Yerel Kalkınmadaki Önemi Midyat Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Muğla.
- Erinç, S. (1972). Türkiye: İnsan ve Ortam, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmalar Dergisi, I. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*.
- Erinç, S. (1980). Kültürel Çevrebilim Açısından Güneydoğu Anadolu, *Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları Edebiyat Fakültesi*, İstanbul.
- Günel, V. (2006). Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları, *A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya ABD, Doktora Tezi* Ankara.
- Günel, V. (2011). Turizmin Olumlu Etkileri Ve Midyat İlçesindeki Geleneksel Taşçılık Sanatı Örneği, *Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 24, Temmuz - 2011, S.433-471, İstanbul*.
- Günel, A. (2011). *Midyat Taşı ve Coğrafi Çevre Arasında İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Samsun.
- Göney, S. (2017). *Şehir Coğrafyası, II*. İstanbul: Beta Basım Evi.
- Görcelioğlu, E. (1976). Yapı Malzemesi Olarak Kullanılan Başlıca Doğal Taş Çeşitlerinin Bazı Teknik Özellikleri, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Sayı 1*.
- Halifeoğlu, F. M. ve Dalkılıç, N. (2006). Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 11, Sayı 1*.
- Hollerweger, H. (1999). *Lebendiges Kulturerbe Living Cultural Heritage, Canlı Kültür Mirası*, Linz, Österreich. Betlehemstra.
- Kanat, N. A. (2018). *Midyat İlçesi'nin Kırsal Yerleşim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Karakaş, B. (2011). *Süryani Kırsal Mimarisi Bir Araştırma: Midyat-Haberli (Basibrin) Köyü Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Karadoğan, S ve Yıldırım, A. (2008). "Mardin-Miatyat Platosunun Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi". *Tücaum V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 16-17 Ekim, Ankara.

- Kaya, K., (2012). Geleneksel Midyat Evlerinin Ergonomi İlişkisi Bağlamında İncelenmesi, *1.Uluslararası Midyat Sempozyumu - 1031*. 7-9 Ekim, Mardin.
- Kuban, D. (1968). Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal Ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler Anadolu ve Türk Şehri, *Tarih İncelemeleri Dergisi - 53-73*.
- Kul, N. (2015). *Geçmişten Günümüze Midyat ve Turabdin Süryanileri*. İstanbul: Yeni Anadolu.
- Köse, A. (2007). Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi, *Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:18 Erzurum*. 7-38.
- Memiş, E. (2012). *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, Bursa: Ekin Basım.
- Özgür, M. (2010). *Yerleşme Coğrafyasına Giriş*, Ankara.
- Rapoport, A. (1969). *House Form And Culture*, University of Wisconsin Milwaukee
- Sevindi, C., ve Daşdemir, D. (2011). Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Açısından Midyat Şehri, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt, 11, Sayı: 46, 135-182*.
- Soileau, M. (2012). Turabdin 'de Şarapçılık, *1. Uluslararası Midyat Sempozyumu Sayfa 980*.7-9 Ekim, Mardin.
- Sözer, A. N. (1984). Güneydoğu Anadolu'nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bakış, *Ege Coğrafya Dergisi. Sayı:2, Sy: 8-30*
- Tan, A. (2011). *Tur Abidin'den Berriye' ye, (Aşiretler, Dinler, Diller Kültürler)* İstanbul: Nübihar.
- Tanoğlu, A. (1954). *İskân Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler*. İstanbul.
- Tanoğlu, A. (1966). *Nüfus ve Yerleşme, Cilt: 1*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Thorns, D. C. (2010). *Kentlerin Dönüşüm (Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam)*. İstanbul Sokak Yayınları.
- Tolun-Danker, B. (1977). *Yerleşme Coğrafyası Kırsal Yerleşmeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tolun, N., ve Ternek, Z. (1952). Mardin Bölgesinin Jeolojisi, *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni Ocak Cilt: 3 Sayı: 2*.
- Toprak, L. (2012). Midyat'ta Halkın Turizm Algısı, *1.Uluslararası Midyat Sempozyumu*.7-9 Ekim, Mardin.
- Tunçdilek, N. (1985). *Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı*, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 3 İstanbul.
- Tunçdilek, N. (1986). *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Tunç, M. (1997). "Trabzon'da Kırsal Alanlardaki Daimi Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri", *Türk Coğrafya Kurumu, Türk Coğrafya Dergisi, S. 32, s. 143-159*.
- TÜİK, (2018). Bölgesel Göstergeler (Mardin, Midyat-1526). Ankara.
- Tümertekin, E., ve Özgüç, N. (2009). *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür Mekân)*. İstanbul: Çantay Kitapevi.

- Tümertekin, E, ve Özgüç, N. (2005). *Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma)*. İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Uluocak,, U. (1999). Dinler ve Diller Kenti, Coğrafya ve Kâşif Dergisi Sayı,174 s.32-39.
- Unutmaz, İ. (2004). Midyat'ın Özel Konumu. Focus Popüler Bilim ve Kültür Dergisi.
- Yanmaz, S. (2001). Bir Tasarım Objesi Olarak Geleneksel Midyat Evi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Yeşilmen, N. (2012). Dünden Bugüne Midyat'ta Telkâri Sanatı, *1.Midyat Sempozyumu sy: 983*. 7-9 Ekim, Mardin.
- Yıldırım, A., ve Karadoğan, S. (2008). Mardin Midyat Platosunun Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Tücaum 5. Ulusal Coğrafya Sempozyumu 439-449*.
- Yüksek, İ. (2013). Building Element Design of Traditional Houses (A Case Study in Turkey/ Kırklareli). *Gazi Universty Journal of science Part B: Art, Humanities Design and Planning 1*, 57-69.

ÖZGEÇMİŞ

İdris KAPLAN 01.01.1989 tarihinde Midyat'ta doğdu. 2006'da Midyat İMKB Anadolu Lisesini bitirdikten sonra 2009'da Kilis 7 Aralık Üniversitesi Coğrafya Bölümünü kazanmış 2013 yılında mezun olmuştur. 2014 tarihinde Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesinde pedagojik formasyon eğitimini almış 2016'da Coğrafya öğretmeni olarak atanmış. Aynı yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans öğrenimine başlamıştır. Halen Mardin Midyat ilçesinde Coğrafya öğretmenliği yapmaktadır.

İletişim Bilgileri:

İdriskaplan147@gmail.com

Bildiriler:

Kesici, Ö., Sönmez, M. E., Kaplan, İ., İş, İ., Eroğlu, M.Z. (2012). Kilis Şehrinin Fizyonomik Özellikleri. *1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Erzurum, s.743-751.*

